

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

İZMİR
KALKINMA
AJANSI

YARIMADA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA MALİ DESTEK PROGRAMI

ETKİ DEĞERLENDİRME RAPORU

YARIMADA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA MALİ DESTEK PROGRAMI ETKİ DEĞERLENDİRME RAPORU

KASIM 2021

Yayın Sahibi

İzmir Kalkınma Ajansı
Megapol Çarşı Kule, Halkapınar Mahallesi,
1203/11. Sk. No: 5-7, Kat: 19
35170 Konak/İzmir
Tel : 0232 489 81 81
Faks : 0232 489 85 05
E-posta: info@izka.org.tr

Grafik Tasarım

Orçun ANDIÇ

© 2021, İZKA. Tüm hakları saklıdır. Bu eserin tamamı ya da bir bölümü, 4110 sayılı Yasa ile değişik 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca, kullanılmazdan önce hak sahibinden 52. maddeye uygun yazılı izin alınmadıkça, hiçbir şekil ve yöntemle işlenmek, çoğaltılmak, çoğaltılmış nüshaları yayılmak, satılmak, kiralanmak, ödünç verilmek, temsil edilmek, sunulmak, telli/telsiz ya da başka teknik, sayısal ve/veya elektronik yöntemlerle iletilmek suretiyle kullanılamaz.

Hazırlanmış olan çalışmanın tüm hakları İzmir Kalkınma Ajansı'na aittir. Bu İZKA eserinden kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

İZMİR
KALKINMA
AJANSI

YARIMADA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA MALİ DESTEK PROGRAMI

ETKİ DEĞERLENDİRME RAPORU

İÇİNDEKİLER

	YÖNETİCİ ÖZETİ	4
BÖLÜM 1.	GİRİŞ	7
1.1.	Arka Plan	7
1.2.	Yarımada Bölgesi	9
BÖLÜM 2.	KAVRAMSAL ÇERÇEVE	14
BÖLÜM 3.	METODOLOJİ	15
3.1.	Proje Sorumlularıyla Gerçekleştirilen Derinlemesine Görüşmeler	16
3.2.	Paydaş ve Uzman Odak Grup Toplantıları	16
3.3.	Bulguların Analizi ve Raporlanması	17
3.4.	Çalışmanın Sınırlılıkları	17
3.5.	Etik ve Veri Gizliliği	17
BÖLÜM 4.	YSK MDP ETKİ DEĞERLENDİRME	18
4.1.	İlgililik	18
4.2.	Etkililik	21
4.3.	Etkinin Belirleyicileri	22
4.3.1.	Proje Öncesinde Planlama Süreçleri	23
4.3.2.	Projelerde Karşılaşılan Dış Etmenlere Bağlı Zorluklar	24
4.3.3.	Paydaşlar ve Yerel Aktörlerle İlişkiler	25
4.3.4.	Tanıtım ve Yaygınlaştırma	26
4.4.	Etki	27
4.4.1.	Programın Yarımada Bölgesindeki Üretim ve Hizmet Kapasitesine Etkisi	27
4.4.2.	Satış ve Ciro Artışına Etki	29
4.4.3.	İstihdama Etki	29
4.4.4.	Çevresel Etkiler	30
4.4.5.	Programın Kurumsal Kapasite Gelişimine Etkisi	31
4.5.	Sürdürülebilirlik	32
BÖLÜM 5.	SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	34
	KAYNAKÇA	38

KISALTMALAR

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
İZKA	İzmir Kalkınma Ajansı
İZBP	İzmir Bölge Planı
MDP	Mali Destek Programı
OECD DAC	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü Kalkınma Yardımları Komitesi/The Organisation for Economic Co-operation and Development- Development Assistance Committee
SDG	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları/Sustainable Development Goals
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
YSK	Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma

YÖNETİCİ ÖZETİ

Günümüzde ekonomik ve sosyal yapı ile çevrenin ilişkisinin bütüncül bir şekilde ele alındığı bir kalkınma yaklaşımını esas alan “sürdürülebilir kalkınma” kavramı benimsenmektedir. Gerek uluslararası kuruluşlar tarafından, gerekse ulusal eylem planlarında kalkınmanın yalnızca ekonomik büyümeyle sınırlı olamayacağı vurgulanarak insanı ve doğayı odağına alan küresel Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SDG) çerçevesinde politika ve stratejiler üretilmektedir.¹ Bu anlayışa paralel olarak İzmir bölgesi için bir kalkınma perspektifi sunan 2014–2023 İzmir Bölge Planı (İZBP) çerçevesinde 2014 yılında katılımcı bir yaklaşım baz alınarak Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi çalışması yapılmış ve bir strateji dokümanı yayınlanmıştır.² Bu çalışmada Yarımada bölgesi olarak tanımlanan Çeşme, Güzelbahçe, Karaburun, Seferihisar ve Urla ilçelerinin mevcut potansiyel ve ihtiyaçları analiz edilmiştir.

Varlık temelli bir yaklaşım içerisinde Yarımada bölgesinin sahip olduğu ekonomik, çevresel ve kültürel değerler korunarak Yarımada’nın yerel varlıklarının sunduğu potansiyeli ve yerel sosyo-ekonomik kalkınmasını güçlendirmek amacıyla İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) tarafından 2015 yılında Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Mali Destek Programı (YSK MDP) tasarlanmıştır. Programın 3 önceliği bulunmaktadır. 6 proje tek bir öncelik kapsamında gerçekleşmiştir. 1. Öncelik olan “Tarımsal ürünlerin üretim kapasitesinin artırılması, katma değerlerinin yükseltilmesini sağlayacak şekilde işlenmesi, paketlenmesi, depolanması, pazarlama ve satış kanallarının güçlendirilmesi, mevcut bilgi ve becerilerin sürdürülebilir tarımın ihtiyaç duyduğu biçimde eğitim odaklı bir yapıda geliştirilmesi” alanına yönelik 7 proje desteklenmiştir. 2. Öncelik olan “Sürdürülebilir turizm ilkelerine uygun biçimde; Yarımada’nın doğal, tarihi ve kültürel varlıklarının değerlendirilmesi, turizm çeşitliliğinin artırılması; bilgi ve becerilerin bu yönde eğitim odaklı ve entegre bir yapıda geliştirilmesi”ne yönelik 4 proje; 3.

Öncelik olan “Yaşlı ve engellilere yönelik bakım ve rehabilitasyon konularında hizmet kapasitesinin artırılması” önceliğine yönelik 2 proje uygulanmıştır. 2 proje hem 1. Öncelik, hem 2. Öncelik; 1 proje ise hem 2.Öncelik hem 3. Öncelik kapsamında faaliyetler içermiştir. Program kapsamında başarıyla tamamlanan 16 projenin 11’i Urla, 2’si Seferihisar, 2’si Karaburun, 1’i Güzelbahçe ilçelerinde uygulanmış olup, Çeşme ilçesinde sözleşmeye bağlanan proje olmamasına rağmen ilçeyi kapsayan 1 proje uygulanmıştır. Programın kâr amacı güden kurum bileşeni kapsamında proje yürüten 6 şirkete 2021 yılı fiyatlarıyla 3.389.716,00 TL; kâr amacı gütmeyen kurum bileşeni kapsamında proje yürüten 5 dernek, 4 kooperatif ve 1 yerel yönetime 8.339.830 TL olmak üzere toplam 11.729.546 TL destek sağlanmıştır.

Uygulanan programların etkisinin değerlendirilmesi, kamu kaynaklarının daha etkin ve ihtiyaca yönelik planlanmasına katkı sağlamakta, dolayısıyla ileride uygulanması planlanan proje ve programlara somut veriler ışığında girdiler sunmaktadır. Bu raporda 2015 yılında tasarlanan ve uygulanan YSK MDP’nin etkisi nitel etki değerlendirme yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Proje sayılarının istatistiksel analiz için yeterli olmaması, programa başvuran ancak destekten yararlanamayan “kontrol grubu” olarak adlandırılan grubun olmaması, proje alan ve önceliklerinin ortak göstergeler ekseninde nicel olarak değerlendirilmesinin sınırlılıkları sebebiyle nitel araştırma yöntemlerine başvurulmuştur. Bu yöntemin en önemli avantajı, konunun derinlemesine incelenmesi, etkinin boyutlarını programa bağlı ve program dışı unsurları göz önüne alarak yorumlama imkânı sunmasıdır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi olan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanılmış olup, 16 yararlanıcı kurumdan çalışmaya katılmayı kabul eden 14 yetkili kişiyle görüşmeler yapılmıştır. Yararlanıcılarla yapılan derinlemesine görüşmelere ek olarak İZKA’da Proje Uygulama ve İzleme Birimi’ndeki uzmanlar ve

1 Bütçe ve strateji Daire Başkanlığı (2021). Sürdürülebilir Kalkınma Hakkında Temel Bilgiler <http://www.surdurulebiliralkinma.gov.tr/amaclari/> adresinden alınmıştır.

2 İZKA (2014). Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi. http://www.izmiriplanliyorum.org/static/upload/file/yarimada_kalkinma_stratejisi.pdf adresinden alınmıştır.

bölgedeki paydaş kurumlarla odak grup toplantıları yapılarak, yararlanıcılarla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulguların geçerliliği irdelenmiş ve projelerin etki süreçlerinde belirleyici olan unsurların derinlemesine analiz edilmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında proje başvuru formları ve nihai raporlar, etki değerlendirme raporları, istatistiksel raporlar ve diğer ilgili akademik kaynaklar taranarak masabaşı araştırma yöntemi kullanılmış, nitel veri toplama ve analizle desteklenmiştir. Değerlendirmede Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü Kalkınma Yardımları Komitesi (OECD DAC) tarafından etki değerlendirme çalışmaları için önerilen kriterler olan ilgililik, etkililik, etki ve sürdürülebilirlik kriterleri baz alınmıştır.

“İlgililik” kriteri, programın bölgesel hedef, strateji ve planlarla ilişkisinin değerlendirilmesini içerir. YSK MDP bu kriter çerçevesinde değerlendirildiğinde programın bölgesel hedef ve stratejilerle uyumlu olarak tasarlandığı görülmüştür. 2014 Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisiyle paralel olarak tasarlanan YSK MDP’ye yapılan proje başvuruları konu itibarıyla program öncelikleriyle oldukça uyumludur, ancak İZKA’da uzmanlarla gerçekleştirilen odak grup çalışmalarında da belirtildiği üzere dokümanda “Varlık-Odaklı Kalkınma Fikirleri”³ paylaşılmasına rağmen beklenen başvuru sayısının sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Başvuru sayısının yanında, projelerin öncelik alanlarının kümülatif dağılımı göz önüne alındığında tarım alanıyla ilgili 9 proje, turizm alanıyla ilgili 7 proje, yaşlı ve engelli bakımına yönelik 3 proje yürütüldüğü görülmektedir. YSK Stratejisi belgesiyle, uygulanan programın ilişkisi incelendiğinde, programın YSK hedef ve stratejisinin “tarım” alanına ilişkin “Hedef E: Bağcılık ve Şarapçılık” ve “Hedef C: Agro-eko-turizm potansiyelinin belirlenmesi ve geliştirilmesi”⁴ hedeflerinde oldukça etkili olduğu görülmektedir. Ancak aynı gelişme ekseninde belirlenen “Hedef A: Kırsal konaklama ve etkinliklerin geliştirilmesi”⁵ yönelik 1 proje dışında proje başvurusunun olmaması, Yarımada’nın gelişmişlik düzeyi ve nüfusu daha düşük olan ancak turizm potansiyeli olan Karaburun gibi ilçelerin kalkınması yönünde bir dezavantaj oluşturmaktadır. YSK Stratejisi

dokümanında “Hedef A: Yaşlı ve engelli bireyler için yaşam merkezleri kurulması ve Yarımada ağı oluşturulmasına yönelik belirlenen hedefte projelerin etkisinin güçlü olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu hedefe yönelik yapılan başvuru sayısının oldukça az olduğunun altı çizilmelidir. Bu hedefe ilişkin 2 proje gerçekleşmiştir.

Projelerin başvuru esnasında belirtilen hedeflere ulaşmadaki başarıları “etkililik” kriteri kapsamında değerlendirildiğinde projelerin çoğunda uzun vadede belirtilen ana hedeflere ulaşıldığı gözlemlenmiştir. Hedefine ulaşamayan 1 proje olduğu tespit edilmiştir. Bir projede ise proje bitiminde hedefe ulaşıldığı, ancak yönetsel sorunlar nedeniyle sürdürülebilirliğinin sağlanamadığı tespit edilmiştir. Proje çıktılarının etkililik durumları değerlendirildiğinde ise eğitime yönelik hedef belirtilen projelerde hedeflenen katılımcı sayısına ulaşmada etkililiğin zayıf olduğu gözlemlenmiştir. Eğitime yönelik hedefi olan 10 projeden 3’ünde hedeflenen katılımcı sayısına ulaşılmıştır. Bu konunun proje öncesinde etkili bir ihtiyaç tespiti ve ön hazırlık çalışması yapılmamasıyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Hedeflerin belirlenmesi esnasında gerek eğitimin içeriği gerekse bölgedeki ihtiyaç sahibi katılımcıların tespit edilmesi konusunda alan uzmanlarıyla çalışarak ihtiyaç analizinin yapılması, projelerdeki eğitime yönelik hedeflerinin başarıya ulaşmasındaki en temel unsurdur.

Programın değerlendirilmesinde “etki” kriterleri bağlamında üretim, satış, istihdam, çevre ve kurumsal kapasitede meydana gelen kısa ve uzun vadeli değişimler incelenmiş, bu alandaki etkilerin program sona erdikten sonra kurumlarda devamlılığının sağlanarak etkisinin yaygınlaşması ve kurumsal kültüre nüfuz etmesi ise “sürdürülebilirlik” kapsamında tartışılmıştır. Programın bölgedeki üretim kalitesi ve kapasitesinin artırılmasında etkili olduğu tespit edilmiştir. 2 tarımsal ürün işleme ve paketleme tesisi ile 2 soğuk hava deposunun kurulmasıyla bölgede üretilen ürünlerin uzun süre saklanabilmesi sağlanmış ve ihracat kapasitesi arttırılmıştır. Bu projeler sayesinde depolanan ürünlerin işlenmesi ve dağıtım süreçlerinde istihdam olanakları da ortaya çıkmıştır. Organik tarım

3 İZKA (2014). Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi 2014-2023, Sf. 242-258

4 İZKA (2014). Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi 2014-2023, Sf. 259

5 İZKA (2014). Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi 2014-2023, Sf. 268

uygulamaları kapsamında hedeflenen üretim artışı gerçekleşmiş ve 2 marka tescili alınmıştır. Özellikle nihai yararlanıcıları bölgedeki küçük ölçekli üreticiler olan projeler sayesinde bölgedeki üreticilerin ekonomik koşullarının iyileşmesi fırsatı doğmuştur. Kooperatiflerce yürütülen tarım ve hayvancılığa yönelik projeler sayesinde bölgedeki üretimin sürekliliği ve üreticinin kendini güvende hissetmesi sağlanmıştır.

Diğer bir önemli bulgu ise program desteği ile alt yapısını ve dolayısıyla kurumsal kapasitelerini artıran kooperatiflerin ve üreticilerin proje dışında gelişen pandemi ve ekonomik dalgalanmalar gibi beklenmeyen olumsuz faktörlerden daha az etkilendiği tespit edilmiştir. Kurumların bu süreçte teknolojik imkanları kullanarak kurum web siteleri üzerinden satışlarına devam ettiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle tarımsal üretimi hedefleyen projelerde satış kanallarının çeşitlenmesi, çevrimiçi satış ve pazarlama konusunda teşvik edilmesi hem kurumların marka ve bilinirlik değerlerini yükselten, hem de satış miktarlarını artıran önemli bir unsur olmuştur. Programda yurt içi satış göstergelerinde uzun vadeli hedeflere ulaşılmış, hatta bu hedefler aşılmıştır, ancak kurumların yurtdışı satış hedeflerine ulaşamadıkları tespit edilmiştir. Bu alandaki etkinin yönünü belirleyen en temel faktörlerden birinin pazarlama ve tanıtım faaliyetleri konusundaki sınırlılıklar olduğu görülmüştür.

Programın istihdama olan etkisi değerlendirildiğinde eğitime yönelik gerçekleşen projeler sayesinde istihdam alanı yaratıldığı görülmektedir. Ancak sertifika programı sonrasında eğitim alan katılımcıların proje bitiminde takiplerinin yapılmadığı gözlemlenmiştir. Bu noktada programın istihdama olan etkisinin somut bir şekilde değerlendirilmesi için katılımcıların takip edilmesi önem taşımaktadır. İstihdam artışına katkıda bulunan diğer bir proje alanı ise yaşlı ve engelli bireylere yönelik inşa edilen bakım merkezleridir. Özellikle kırsal kalkınmayı desteklemek için kırsal bölgede kurulan tesisler başarılı olmuştur ancak yerel istihdama etkisini güçlendirmek adına istihdamın mümkün olduğu kadar yerel halktan sağlanması teşvik edilmelidir. Ayrıca bu kurumlarda yapılacak istihdamın dezavantajlı kişilerden sağlanması programın hem istihdam göstergesini hem de dezavantajlı bireylerin içerilmesi göstergesini doğrudan etkilediği görülmüştür. Son olarak üretim ve depolama kapasitelerinin artmasıyla bölgede istihdam yaratıldığı görülmektedir.

Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma MDP projelerinde agro-turizm odaklı çalışmaların bölgenin kalkınmasına ve cazibe merkezi haline gelmesine katkıda bulunduğu görülmektedir. Ancak, kırsal bölgelerde kurulan yaşlı bakım evleri, sosyal tesis ve bölge için kritik öneme sahip agro-turizme yönelik tesislerin ihtiyaçlarının o bölge faaliyet gösteren kurum ve iş yerlerinden karşılanması, projenin bölgesel kalkınmaya etkisini güçlendireceği ve kırsal kalkınmaya katkıda bulunacağı için teşvik edilmelidir.

Sonuç olarak, İZKA desteğiyle gerçekleştirilen projelerin kurumsal kimliği güçlendirerek kurumlara özgürce hareket edebilme alanı sağladığı görülmektedir. Ayrıca bölgede Ajans desteğiyle eşzamanlı yürütülen projeler programın etkisini güçlendirmiştir. Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma MDP, kurumların gelişimine ivme kazandırarak kurumun hedef kitlelerine daha iyi hizmet sunmasını sağlamıştır. Ancak başvuru sayısının az olması ve bazı projelerde yetersiz ön hazırlık ve idari prosedürlerde yaşanan zorluklar göz önüne alındığında kurumsal kapasite yetersizliklerinin proje süreçlerine ket vuran bir unsur olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Mali destek programları yoluyla desteklenen projeler sonrasında kurumlarda mali ve idari anlamda sürdürülebilirliğin sağlanması amaçlanmaktadır. Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma MDP kapsamında desteklenen kâr amacı güden kurumlar projelerini tamamladıktan sonra mevcut imkanlarıyla ekipmanların bakım ve onarımı, ek ekipmanlar alımı, projenin tanıtım ve yaygınlaştırması ile projelerin devamlılığı sağlayabilse de STK'lar ve kooperatifler gibi mali kaynakları yetersiz olan kar amacı gütmeyen kurumlarda sürdürülebilirlik için ek desteklere ihtiyaç olduğu görülmüştür. İleride benzer alanlarda uygulanması planlanan destek programlarının etki ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için insan kaynaklarının geliştirilmesine yönelik bölgedeki paydaşların da desteğiyle faaliyetler yürütülmesi ve nitelikli proje koordinatörlerinin istihdam edilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, bölgenin tanıtımı ve rekabet edebilirliğinin güçlendirilmesi için tanıtım ve yaygınlaştırma desteğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Nihai kullanıcı/faydalanıcıların bilinçlendirme çalışmalarına yer verilen projelerde sürdürülebilirlik etkisinin de güçlü olduğu görülmüştür. Özellikle kooperatiflerce yürütülen projelerde üyelerin proje konusu ve teknik ekipmanların kullanımına yönelik bilinçlendirilmesinin teşvik edilmesi, bu projelerin başarıya ulaşmasına katkı sağlayabilmektedir.

BÖLÜM 1.

GİRİŞ

1.1. Arka Plan

Bölgesel ve yerel kalkınmayı desteklemek için kurulan kalkınma ajansları, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın verilerine göre⁶ 2020 sonu itibarıyla toplam 189 destek programına dair etki değerlendirme çalışması yapmıştır. 2020 yılında 9 Ajans, 29 destek programı için değerlendirme çalışması yayımlamıştır. 80 MDP'ye ilişkin çalışmalar ise 17 Ajans tarafından halen sürdürülmektedir. İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) Türkiye'nin ilk iki Kalkınma Ajansından biri olarak kamu ve özel sektörün yanı sıra STK ve yerel yönetimlerle çalışmalar yürüterek İzmir ilinde teknik ve mali destek programları ile kırsal ve yerel potansiyeli harekete geçirmeyi hedeflemektedir. 2014-2023 İzmir Bölge Planına (İZBP) ile İzmir'in kalkınma öncelikleri ve stratejileri belirlenmiş olup, bu kapsamda pek çok destek programı faaliyete geçirilmiştir.

Bu çalışmanın konusu 2015 yılında İZBP çerçevesinde kavramsallaştırılan Güçlü Ekonomi, Yüksek Yaşam Kalitesi ve Güçlü Toplum başlıkları altında tasarlanmış olan Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Mali Destek Programının etki değerlendirmesi analizidir. Bu çalışma kapsamında bahsi geçen programın sosyo-ekonomik ve çevresel açıdan kurumlara ve bölgeye

etkisi, projenin sürdürülebilirliği ve kurumların güncel ihtiyaçlarına değinilmiştir. Çeşme, Güzelbahçe, Karaburun, Seferihisar ve Urla'da bulunan kâr amacı güden ve gütmeyen kuruluşlara yönelik açılan Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma (YSK) Mali Destek Programı ile yerel kalkınmanın ivme kazanması amaçlanmıştır. Program kapsamında 2015 yılında 16 proje için sözleşmeye bağlanan destek tutarı 5.775.962,56 TL'dir. 2021 fiyatlarıyla 11.729.546 TL olarak hesaplanmıştır. YSK MDP kapsamında gerçekleştirilen projelerin ilçelere ve kuruluşun kategorisine göre dağılımı Şekil 1'de verilmiştir.

YSK Mali Destek Programı kâr amacı güden ve gütmeyen kuruluşlara yönelik Çeşme, Güzelbahçe, Karaburun, Seferihisar ve Urla ilçelerini içine alan yarımada bölgesinin var olan potansiyelinin aktif hale getirilerek İzmir'in sürdürülebilir kalkınma hedeflerine bir adım daha yaklaşması için 2015 yılında çağrısına çıkmış bir programdır. Bu program İzmir Bölge Planı⁷'nda belirlenen gelişme eksenleri ve Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi⁸ referans alınarak hazırlanmıştır. Program kapsamında kamu kurumları, belediyeler, üniversiteler, meslek kuruluşları,

6 TC. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2019). Kalkınma Ajansları Faaliyet Raporu. <https://www.sanayi.gov.tr> adresinden alınmıştır.

7 İZKA. (2015). İzmir Bölge Planı 2014-2023. http://izka.org.tr/wp-content/uploads/pdf/01_bolgeplani_1.pdf adresinden alınmıştır.

8 İZKA. (2014) Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi. http://www.izmiriplanliyorum.org/static/upload/file/yarimada_kalkinma_stratejisi.pdf adresinden alınmıştır.

dernekler, vakıflar ve kooperatifler kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak sınıflandırılmıştır. KOBİ'ler ve kamu kontrolündeki işletmeler ise kâr amacı güden kuruluşlar olarak YSK Mali Destek Programı'ndan faydalanmışlardır.

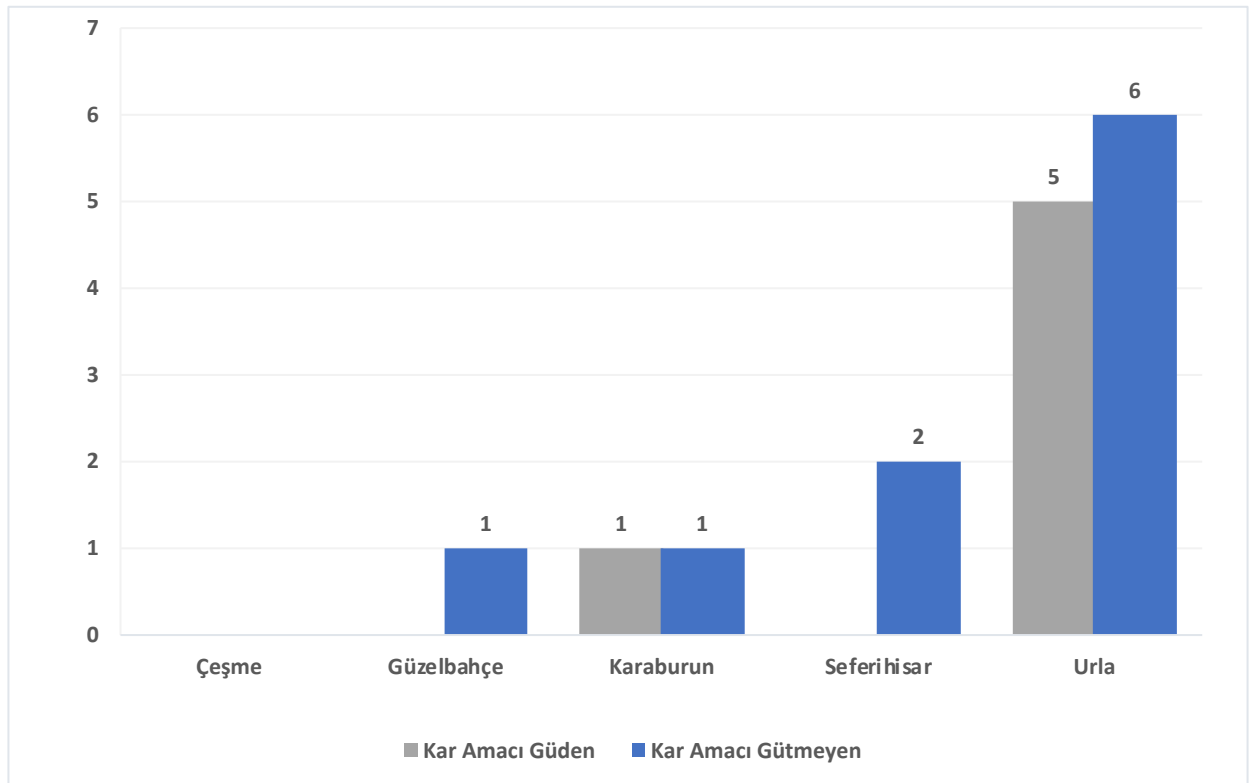
Proje teklifinde bulunacak kâr amacı güden ve gütmeyen kurumlar için yarımada bölgesinin sürdürülebilir kalkınmasını hızlandırmak amacıyla açılan programın öncelikleri aşağıdaki gibidir:

- Tarımsal ürünlerin üretim kapasitesinin artırılması; katma değerlerinin yükseltilmesini sağlayacak şekilde işlenmesi, paketlenmesi, depolanması; pazarlama ve satış kanallarının güçlendirilmesi, mevcut bilgi ve becerilerin sürdürülebilir tarımın ihtiyaç duyduğu biçimde eğitim odaklı bir yapıda geliştirilmesi,

- Sürdürülebilir turizm ilkelerine uygun biçimde; yarımada'nın doğal, tarihi ve kültürel varlıklarının değerlendirilmesi, turizm çeşitliliğinin artırılması; bilgi ve becerilerin bu yönde eğitim odaklı ve entegre bir yapıda geliştirilmesi,
- Yaşlı ve engellilere yönelik bakım ve rehabilitasyon konularında hizmet kapasitesinin geliştirilmesi.

Bu çalışmada YSK Mali Destek Programı'nın etki değerlendirmesi sırasında İZKA'nın belirlemiş olduğu amaç ve öncelikler göz önünde bulundurulmuş ve performans göstergeleri çerçevesinde değerlendirme yapılmıştır.

ŞEKİL 1. YSK MDP İlçelere Göre Proje Dağılımı (Proje Sayısı)

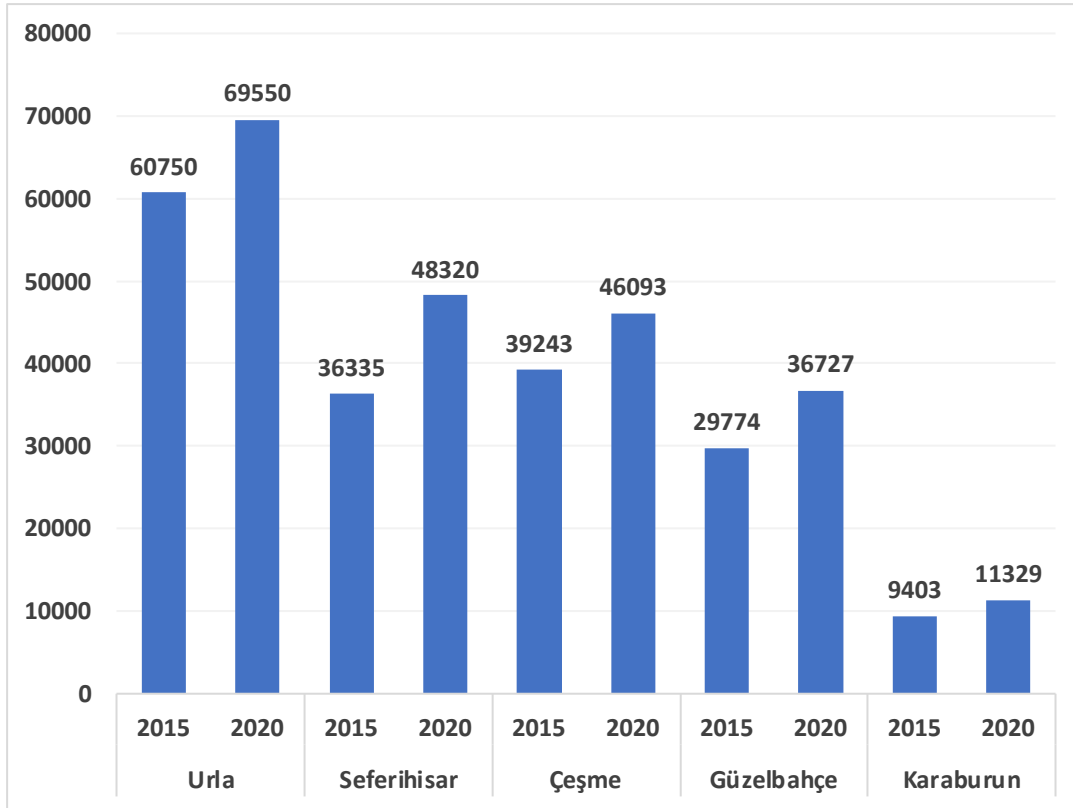

1.2. Yarımada Bölgesi

Yarımada Bölgesi'nde uygulanan programın etkisinin anlamlı ve bütüncül değerlendirilebilmesi için bölgenin demografik ve sosyoekonomik yapısının da incelenmesi gerekmektedir. Bölgenin nüfus yapısı ve temel ekonomik faaliyetler incelendiğinde Yarımada Bölgesi genel itibariyle birçok noktada benzerlik göstermekle birlikte, nüfus ve tarımsal alandaki potansiyelleri açısından birtakım farklılıklar da içermektedir. Bu farklılıkların altının çizilmesiyle, programın etki görülen ve görülmeyen boyutları detaylı olarak yorumlanabilmektedir.

Yarımada Bölgesi'ni kapsayan beş ilçede 2015 ADNKS verilerine göre 175.505 kişi yaşarken bu sayı 2020 yılında %17,2 oranında yükselerek 212.019 olmuştur. 2020 verileri incelendiğinde 2015 yılına göre %33,0 ile nüfusu en çok artan ilçe Seferihisar olmuştur. Bu oranı sırasıyla %23,0 ve %20,0 ile Güzelbahçe ve Karaburun takip etmiştir. Yarımada'nın en kalabalık ilçesi olan Urla ise 2015 yılından bu yana %14,0 oranında artış yaşamış ve nüfusu yaklaşık 70 bin kişiye ulaşmıştır. (Şekil 2)

ŞEKİL 2. ADNKS Verilerine Göre 2015-2020 Yılları İlçe Nüfusları⁹

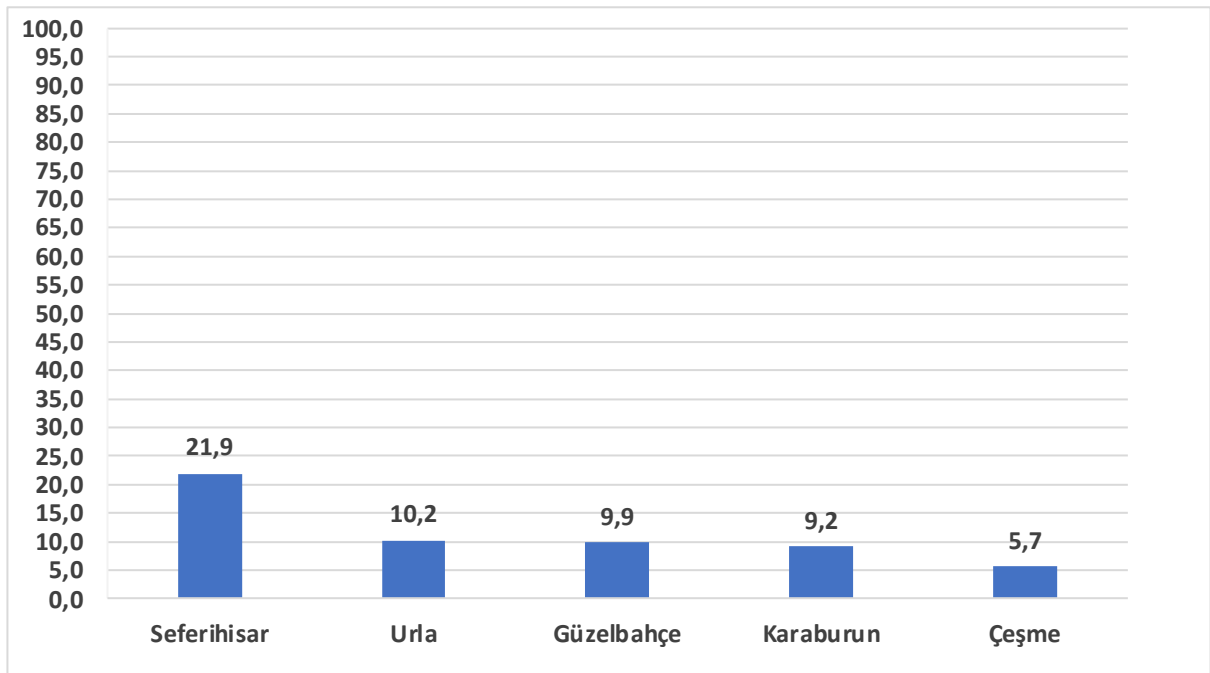

9 TÜİK. (2020). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> adresinden alınmıştır.

2015-2020 ADNKS verilerine göre, Yarımada Bölgesinde yer alan ilçelerin 0-14, 15-64 ve 65+ yaş gruplarının toplam nüfus içerisindeki değişim trendleri incelendiğinde ilçelerin nüfus dinamiklerinin Karaburun dışında benzer yapıda olduğu görülmektedir. Tüm ilçelerde 15-65 yaş arası aktif nüfusun oranı

azalırken, 65+ bağımlı nüfus artma eğilimindedir. 2020 yılında Urla, Çeşme, Seferihisar ve Güzelbahçe ilçelerinde ortalama yaşlı nüfusun payı %15,0 iken Karaburun'da yaşlı nüfus toplam ilçe nüfusunun %26'sını oluşturmaktadır.¹⁰

ŞEKİL 3. 2020 Yılında İlçelere Göre Tarım Alanlarının İlçe Yüzölçümlerine Oranları (%)¹¹

Yarımada bölgesi olarak tanımlanan beş ilçenin 2020 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre tarım alanı oranları Şekil 3'te verilmiştir. Seferihisar ilçesi topraklarının beşte birinden fazlasını tarım alanı olarak değerlendirmektedir. Diğer dört ilçede ise bu oran %10,2 ve altında seyretmektedir.

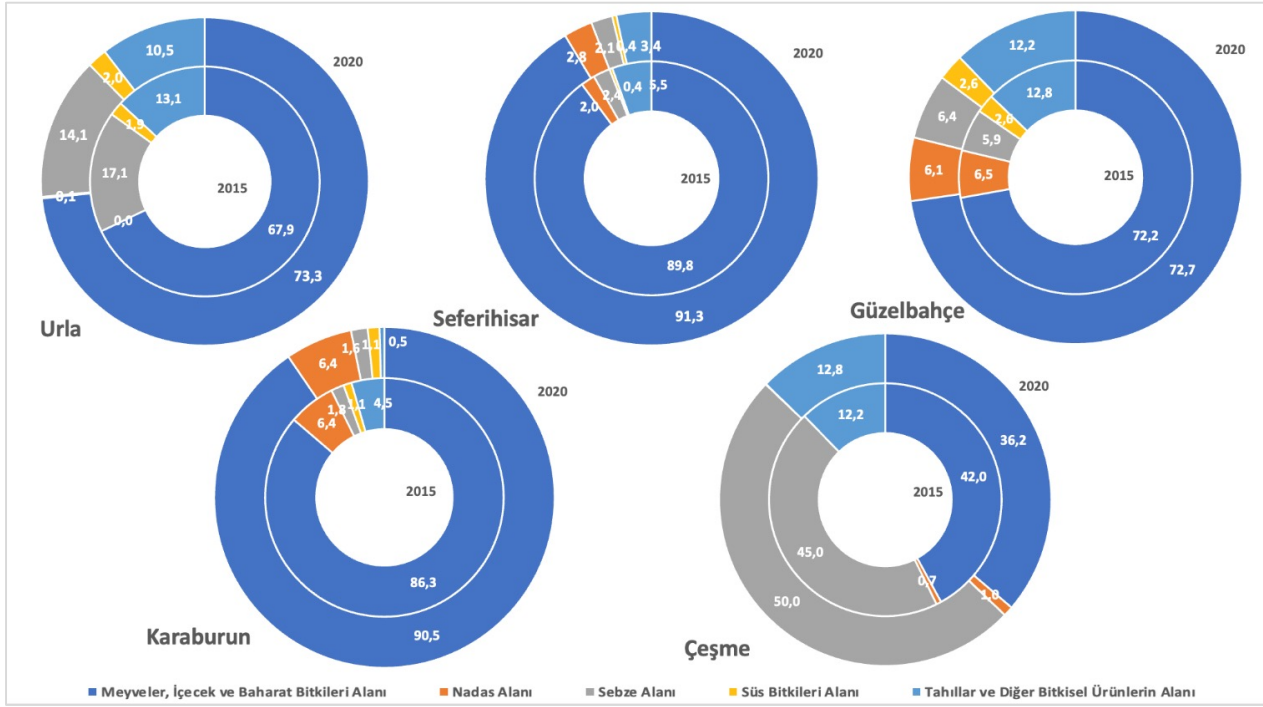
Tarım alanlarının kullanım şekilleri (Şekil 4) incelendiğinde Çeşme ilçesi'nde ağırlıklı olarak tahıl üretimi

yapıldığı görülmektedir. Bu ürünler içerisinde buğday, yulaf ve arpa ilk üç sırada yer almaktadır. Üzüm, incir, limon, portakal, mandalina, elma gibi ürünleri kapsayan meyve, içecek ve baharat bitkileri ekimi azalmış, sebze ve tahıl alanlarında artış olmuştur. Çeşme'de en çok yetişen meyveler sırasıyla zeytin/üzüm/narenciye; sebzeler ise enginar/kavun/domates olmuştur.¹²

¹⁰ A.g.e.

¹¹ TÜİK (2020). Tarım İstatistikleri

¹² T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2020). Tarım İstatistikleri.

ŞEKİL 4. Tarım Alanlarının Dağılımının Oranı (%)¹³

Güzelbahçe İlçesi tarım alanlarının yaklaşık dörtte üçünde meyve, içecek ve baharat bitkileri yetiştirilmektedir. Meyve üretiminde birinci sırayı mandalina alırken, bunu yağlık ve sofralık zeytin takip etmektedir. Ağırlıklı olarak üretilen ikincil alan ise tahıl ve diğer bitkisel ürünlerdir. Güzelbahçe’de en çok yetişen tahıllar sırasıyla sorgum/fiğ/buğday; sebzeler ise marul/sofralık domates/hıyar olmuştur. Şekil-4 incelendiğinde 2015-2020 yıllarında tarımsal alanların kullanımında dikkat çekici değişikliklerin olmadığı görülmektedir. Tarım alanların %3’üne yakınında süs bitkileri üretilmiştir. En çok iç mekân süs bitkileri üretilmiş olup, bunu sırasıyla dış mekan ve kesme süs bitkileri takip etmiştir. Yarımada’yı kapsayan beş ilçede bu sıralamayı görmek mümkündür. **Karaburun** İlçesi’nde TÜİK 2020 yılı verilerine göre tahıl ve diğer bitkisel ürünlerin ekiminde artış gerçekleşmiştir. İlçede tarım alanlarında neredeyse %90 oranında meyve, içecek ve baharat bitkileri yetiştirilmektedir. Öne çıkan meyveler ise sırasıyla yağlık zeytin, mandalina ve bademdir. Bölgede, az miktarda yetiştirilen

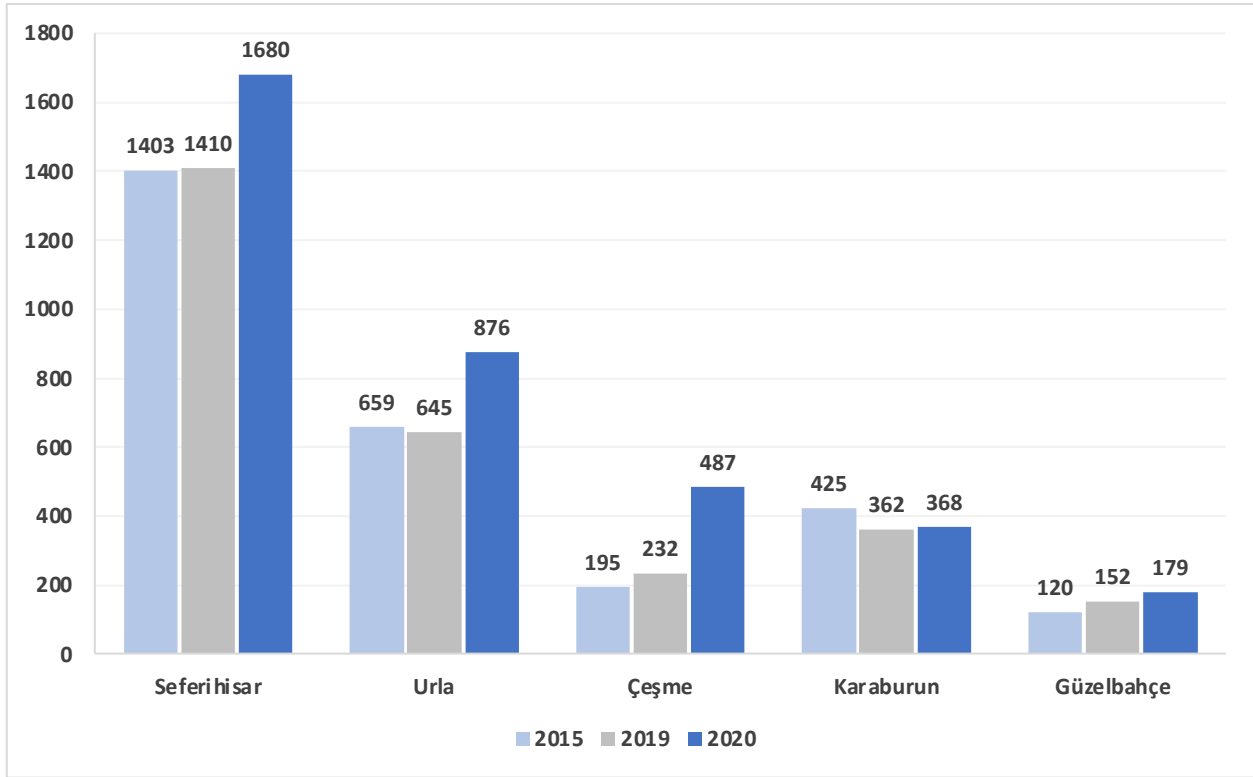
sebze ürünleri arasında ilk sıraları enginar, domates ve sivri biber almaktadır.¹⁴

Seferihisar bölgesinde tarım alanlarının %90’ında meyve, içecek ve baharat bitkileri yetiştirilmektedir. Birinci sırada yer alan yağlık zeytinyağı üretimini sofralık zeytin ve mandalina takip etmektedir. Sebze ve tahıl üretiminin de olduğu Seferihisar’da en çok yetişen sebzeler enginar/domates/sivribiber; tahıllar ise buğday/tritikale/fiğ olmuştur. Seferihisar İlçesi’nde tarım alanlarının kullanımında yıllara göre büyük değişimler izlenmemektedir. Yarımada Bölgesi’nin en büyük ilçesi olan **Urla**’ya ait veriler incelendiğinde tarım arazilerinde ağırlıklı olarak meyve, içecek ve baharat bitkilerinin üretimi gerçekleştirildiği görülmektedir. Burada meyve ekilen tarım arazilerinde sırasıyla zeytin, üzüm ve mandalina üretilmektedir. Urla İlçesi’nde 2020 yılında tarım arazilerinin %14’ü sebze üretimine ayrılmışken, %10’unda tahıl üretimi yapılmıştır. Sebze üretiminde öne çıkan ürünler enginar, domates ve biber olmuştur. Tahıl üretimi incelendiğinde sırasıyla arpa, buğday ve mısır yetiştirilmiştir.¹⁵

13 TÜİK. (2020). Bitkisel Üretim İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1> adresinden alınmıştır.

14 T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2020). Tarım İstatistikleri.

15 T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2020). Tarım İstatistikleri.

ŞEKİL 5. İlçelere Göre ÇKS'ye Kayıtlı Çiftçi Sayısı, 2020

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 2020 verilerine göre Yarımada Bölgesi'nde Çiftçi Kayıt Sistemi'ne (ÇKS) kayıtlı çiftçi sayısı Şekil 5'te verilmiştir. Seferihisar İlçesi'nde 1680 kayıtlı çiftçi bulunurken, Güzelbahçe 179 ile en az kayıtlı çiftçinin bulunduğu ilçedir. 16 Karaburun dışındaki ilçelerde ÇKS'ye kayıtlı üretici sayısı artarken, Karaburun'da 2015'te 425 olan kayıtlı üretici sayısı 368'e düşmüştür. 2020 yılındaki üretici sayısı bir yıl öncesiyle kıyaslandığında Karaburun dışındaki üç ilçede üretici sayısının hızlı bir şekilde yükseldiği görülmektedir. Bölgedeki hobi bahçelerinin

sayılarının artması ve pandemi dolayısıyla ÇKS'ye kayıtlı üreticilerin pandemi önlemlerinden belli ölçülerde muaf tutulması, ÇKS kayıtlarının artmasının ardındaki temel sebep olarak yorumlanabilir. Karaburun'da üretici sayısının Yarımada Bölgesi'ne göre düşük olması durumu, Karaburun ilçesindeki demografik ve sosyolojik yapıdaki farklılıkların yanı sıra, bölgedeki yatırım ihtiyaçları ve talepleri değerlendirilip ele alınmalıdır. Karaburun'daki genç nüfusun diğer bölgelere göç etmesi üretici sayısındaki düşüşün sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir.

TABLO 1. İzmir'de İşletme Belgeli Konaklama Tesisi, Oda ve Yatak Sayıları (2015 ve 2021)

Yıl	Tesis sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
2015	175	16384	33712
2021	228	19889	40894
Artış (%)	30,3	21,4	21,3

Tarım alanının dışında Yarımada Kalkınma Stratejisi'nde belirtilen ve YSK MDP'nin kapsamına giren diğer bir öncelik ise turizm sektörünün güçlendirilmesi ve çeşitliliğinin yaygınlaşmasıdır. Tablo 1'de görüldüğü üzere İzmir'de işletme belgeli tesis sayılarında %30,3; oda sayılarında %21,4 ve yatak sayılarında 2015-2021 döneminde %21,3 oranında artış gerçekleşmiştir. Ancak Yarımada bölgesindeki tesis sayı ve kapasitelerinin ilçelere göre dağılımına bakıldığında

ilçeler arasında büyük farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu tesislerin 59'u Çeşme'de, 12'si Urla'da, 8'i Seferihisar'da ve 2'si Karaburun'da bulunmaktadır. Özellikle Karaburun ilçesinin turizm potansiyeli göz önüne alındığında bu bölgede üretimi teşvik edecek yatırımların yanı sıra, turizm başta olmak üzere tarım dışı faaliyetlere yönelik yatırımların desteklenmesi bölgede istihdam yaratarak ilçeler arası göçün de engellenmesine katkıda bulunabilir.

BÖLÜM 2.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Değerlendirme çalışmaları, proje ve programların hazırlık, uygulama ve uygulama sonrasındaki süreç ve çıktılara ilişkin bilginin üretilmesi ve bu bilginin mevcut proje ve programın daha sonraki dönemleri ya da ileride oluşturulacak proje ve programları etkileyerek karar alma süreçlerine katkı sunmak amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır. Değerlendirme genellikle uygulamadan önce (ex-ante), uygulama sırasında (interim ya da mid-term) ve uygulamadan sonra (ex-post) devreye girer. Program uygulama aşamasında yapılan izleme çalışmalarıyla elde edilemeyen veya görülemeyen unsurlar, program sonrası değerlendirme çalışmaları ile tespit edilebilmektedir. Bu çalışmalarda, belirlenen hedeflere ulaşılma durumları ve programın etkisi, sonuçları ve çıktıları açısından açıklanmaktadır. Literatürde yaygın olarak kullanılan değerlendirme kriterleri İlgililik, Etkililik, Etkinlik, Verimlilik, Etki ve Sürdürülebilirlik'tir.

Bu çalışma, program sonrası değerlendirmeyi kapsamaktadır. Çalışmada, başarıyı ölçmekte kullanılan basit ve güvenilir araçları sağlayan, müdahaleyle ilgili değişimleri yansıtarak bir kalkınma aktörünün performansını ölçmeye yarayan niteliksel veya niceliksel unsur veya değişkenlerin belirlenmesi amacıyla program tasarım aşamasında belirlenen performans göstergeleri ve literatürden faydalananak oluşturulan nitel göstergeler, belirlenen kriterlere göre analiz edilmiştir.

İlgililik kriteri kapsamında YSK MDP'nin büyük ölçekli program, hedefler ve mevcut problemlerle ilişkisi değerlendirilmiştir. Etkililik kriteri bağlamında ise kalkınma müdahalesi hedeflerinin hangi ölçüde gerçekleştiği analiz edilmiştir. Çalışmanın temel unsuru

olan Etki kriterinde ise kalkınma müdahalesinin doğrudan ve dolaylı olarak hedeflenen Bölge'de yarattığı değişimler değerlendirilmiştir. Bu değişimle ortaya çıkan faydaların, proje dışında gelişen risklere rağmen uzun vadede sürekliliğinin sağlanıp sağlanamaması Sürdürülebilirlik kriteri kapsamında değerlendirilmiştir. Değerlendirme esnasında İlgililik, Etkililik, Etki ve Sürdürülebilirlik üzerinde etkisi olan projeye ilgili veya proje dışı unsurlar Etkinin Belirleyicileri olarak ayrıca ele alınmıştır. Etkiyi belirleyen faktörler projenin amaçlarına ulaşmasında rol oynamaktadır. Amaçlar doğrultusunda belirlenen girdiler (kalkınma müdahalesi için kullanılan mali, insani ve maddi kaynaklar), bu müdahaleden kaynaklanan ürünler, yatırım ve hizmetler olarak tanımlanan çıktıları oluşturmaktadır. Proje çıktılarının kısa ve orta vadeli sonuçlarından kaynaklanan değişimler ise etki olarak ele alınmaktadır. Etkinin belirleyicileri olarak ele alınan faktörlerin bir bölümünü program tasarım aşamasında belirlenen kalkınma stratejisi, bölgesel planlar ve ön hazırlıklar oluştururken, önemli bir bölümünü ise paydaşlarla iş birliği, COVID-19, ekonomik dalgalanmalar vb. saha çalışmasında elde edilen bulgular oluşturmaktadır. Bu belirleyiciler ışığında projelerin uzun vadeli ve kalıcı etkilerinin devamlılığı sürdürülebilirlik olarak değerlendirilmiştir.

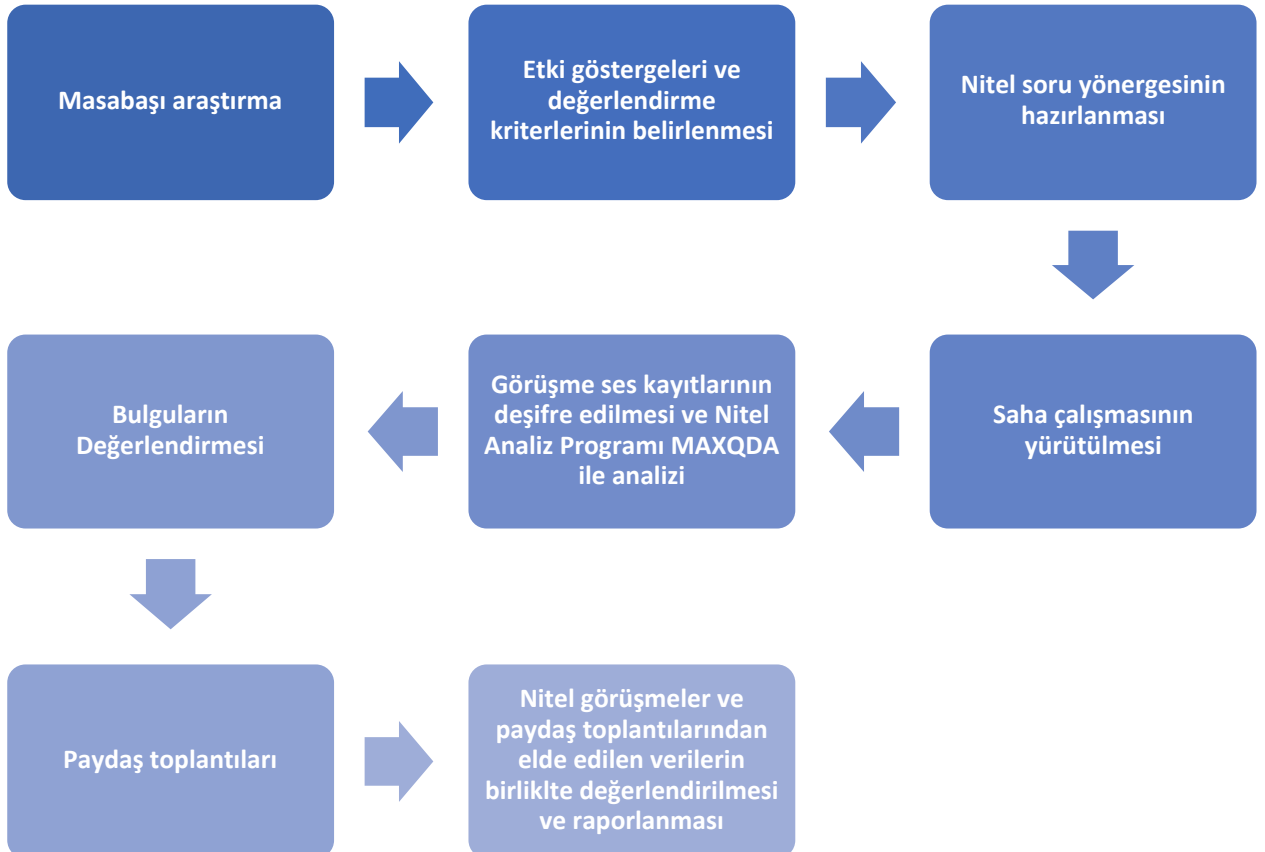
BÖLÜM 3.

METODOLOJİ

İzmir Kalkınma Ajansı YSK Mali Destek Programı'nın etki değerlendirmesi analizi için öncelikle masa başı araştırma yapılarak program rehberi, ilgili proje dokümanları, bölge strateji ve planları incelenmiştir. Ayrıca, bölgenin sosyo-ekonomik durumunu anlamak üzere Bölge hakkındaki göstergelere dair uzman görüşü ve literatürden elde edilen bulgular ışığında etki değerlendirme kriter ve yöntemi belirlenmiş, bu ekseninde nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan derinlemesine görüşme ve odak grup toplantısı yöntemleri

aracılığıyla veriler elde edilmiştir. Proje sorumlularıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen nitel veriler analiz edilerek değerlendirildikten sonra gerek proje yürüten gerekse proje süreçlerinde etkili olan paydaşlar ile odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Ardından araştırmanın bulguları bir arada değerlendirilip raporlanmıştır. Etki analizi sırasında izlenen adımlar Şekil 6'da gösterilmiştir.

ŞEKİL 6. Araştırma Metodolojisinde İzlenen Adımlar

Nitel araştırma yöntemlerinin kullanılmasının en temel nedeni, yürütülen proje sayıları ve programa başvuran ancak destekten faydalanamayan “kontrol grubu” olarak adlandırılan kurumlar yeterli sayıda olmadığı için proje öncesi-sonrasına ilişkin ölçülebilir ve kıyaslanabilir verilerin mevcut olmamasıdır. Bunun yanı sıra, proje faaliyetlerinin ve öncelik alanlarının birden fazla olması, ortak bir eksenle veri toplamaya ve genelleme yapmaya engel teşkil ettiği için nicel yöntemler tercih edilememiştir. Ancak bu durum bir sınırlılık olarak ele alınmamalıdır. Programın etkisinin ve sürdürülebilirliğinin farklı dinamikler göz önüne alınarak değerlendirilmesinde nitel yöntemler sık başvurulan yöntemlerden biridir.

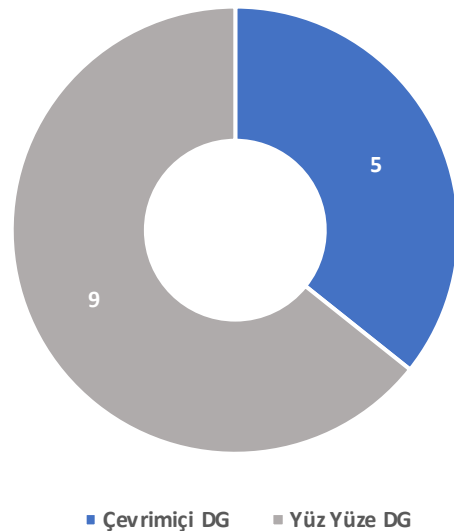
3.1. Proje Sorumlularıyla Gerçekleştirilen Derinlemesine Görüşmeler

Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Mali Destek Programı'nın etki değerlendirmesi çalışması için Temmuz ayında İzmir'in Karaburun, Urla, Çeşme, Seferihisar ve Güzelbahçe ilçelerinde proje sorumlularıyla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Programın etkisini bütüncül ve detaylı olarak anlamak amacıyla katılımcılara proje yazım, uygulama ve uygulama sonrasındaki aşamalara dair sorular yöneltilerek tüm bu süreçlerde karşılaştıkları zorluklar ve bu zorluklara yönelik alınan önlemlere dair bilgiler toplanmıştır. Program kapsamında proje yürüten 16 kurumdan görüşmeyi kabul eden 14 tanesinde proje yürütücüsü veya proje hakkında detaylı bilgi sağlayabilecek katılımcılar ile görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerin dokuzu yüz yüze, beşi ise çevrimiçi uygulamalar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu durumun sebebi 'Çalışmanın Sınırlılıkları' bölümünde açıklanmıştır. Şekil 7'de görüleceği üzere YSK kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerin üçte ikisine yakını yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

3.2. Paydaş ve Uzman Odak Grup Toplantıları

Saha çalışmasında elde edilen nitel bulgular analiz edildikten sonra 16-17 Ağustos 2021 tarihlerinde Etki Değerlendirme Saha Çalışmasında elde edilen verilerin desteklenmesi, açıklanması ve programa etki eden süreçlerin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla İZKA'da iki oturumdan oluşan paydaş odak toplantıları gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıların ilki Mali Destek Programı'nın kurgulanma aşamasında yer alan uzmanların katılımıyla yürütülmüştür. Toplantıda programın oluşma sürecinde izlenen adımlar, altyapısını oluşturan strateji ve dokümanlar üzerine tartışılmıştır. Sonraki oturum ise programın öncelikli alanları konusunda faaliyet gösteren kilit kurumlardan yetkililerin katılımıyla gerçekleşmiştir. Bölgede paydaşların yürüttüğü faaliyetler ve diğer destekler, ilçelerin programın hedeflediği önceliklere ilişkin mevcut durumları, paydaşlar arasında kurulan iş birlikleri gibi konular ekseninde gerçekleşen toplantıda İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Urla İlçe Tarım Müdürlüğü, Karaburun İlçe Tarım Müdürlüğü ve İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı'ndan uzmanlar yer almıştır.

ŞEKİL 7. YSK MDP Derinlemesine Görüşme Sayıları

3.3. Bulguların Analizi ve Raporlanması

Görüşmelerin ve toplantıların ses kayıtlarının yazıya dökümü sonrasında görüşmelerin transkripsiyonları MaxQDA 2020 (Qualitative Data Analysis Software, 2020) yazılımında ilgili başlıklar ve temalar ekseninde kodlanmıştır. Kodlama işlemi sonrasında ortaya çıkan her kod altında yer alan alıntılar arasındaki örüntüler kilit uzmanlar tarafından detaylı olarak incelenmiştir. Proje uzmanlarıyla yapılan saha çalışması ile paydaş ve uzman toplantılarından elde edilen veriler ilişkilendirilerek rapora yansıtılmıştır.

3.4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Proje sorumlularıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin uygulanmasında bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Veri toplama esnasında 2020 yılı Şubat ayı itibarıyla tüm dünyayı ve ülkemizi etkisi altına alan COVID-19 salgını nedeniyle İzmir'in 5 ilçesinde gerçekleştirilmesi planlanan bu çalışma kapsamında yapılacak yüz yüze görüşmelerin bir kısmı çevrimiçi görüşmeler olarak organize edilmiştir. İlgili proje sorumlularının büyük bir kısmının masa başı görevlerinin yanında aktif olarak sahada çalışmaları sebebiyle çevrimiçi görüşmeleri gerçekleştirmekte sıkıntı yaşadıkları durumlar görülmüştür. Bu sebeple zaman zaman görüşme gün ve saatinde değişikliklere gidilmesi gerekmiştir.

Bazı derneklerin faaliyetini durdurması ve kamu kurumlarında sıklıkla karşılaşılan bir durum olarak proje sorumlularının görev yerlerinin değişmesi de İzmir'de gerçekleştirilen saha çalışması sırasında karşılaşılan zorluklardandır. Bu gibi durumlarda projelere bütüncül bir yaklaşım elde edebilmek için kişilere ulaşılabilmesi halinde projenin yazıldığı döneme dair süreçler hakkında ilk proje sorumlusuyla görüşülmüş olup, projenin güncel durumu ve kurumun ihtiyaçları ise mevcut yetkili ile tartışılmıştır.

Etki değerlendirmesi çalışmalarında karşılaşılabilecek bir dezavantaj ise hafıza faktörüdür. Çevrimiçi ve yüz yüze görüşmelerimizde projenin ilk başvuru aşamasından itibaren üstünden 5-6 yıl geçmesi sebebiyle katılımcıların görüşme yönergelerimizde yer alan bazı konulara cevap vermekte zorlandıkları durumlarla karşılaşmıştır.

3.5. Etik ve Veri Gizliliği

Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma MDP'den yararlanan kurumların ilgili proje sorumlularıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler, onay verilmesi halinde ses kayıt cihazları ile kaydedilmiştir. Her katılımcı, ses kayıt cihazlarının ancak onayları alındıktan sonra kullanılacağı ve görüşme sırasında paylaşılan değerli bilgilerin kaybının önüne geçilmesi adına bu yöntemin tercih edildiği konusunda açıkça bilgilendirilmiştir. Veri gizliliği esasına dayanarak araştırma sırasında ve sonrasında saha ekibi tarafından ses kayıtları üçüncü kişilerle paylaşılmamaktadır. Ses kayıtları gizli kalmaktadır ve etki değerlendirme çalışması nihai raporunun hazırlanmasından sonra silinecektir.

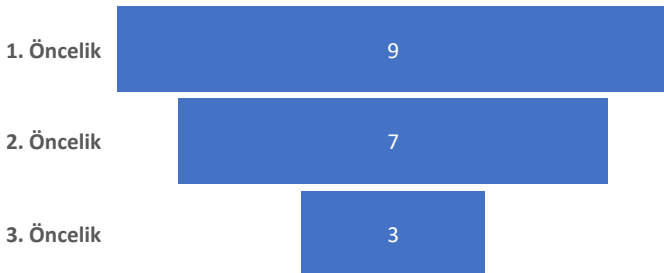
BÖLÜM 4.

YSK MDP ETKİ DEĞERLENDİRME

4.1. İlgililik

Programın hedeflerinin ve tasarımının yararlanıcıların, küresel/bölgesel, ülke ve paydaş/kurum ihtiyaçlarına, politikalarına ve önceliklerine ne ölçüde cevap verdiği ilgililik kriteri kapsamında değerlendirilmektedir. Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Mali Destek Programı çerçevesinde desteklenen projelerin program bazında önceliklendirilen alanlarla ilişkisi ve uyumu ilgililik kapsamında incelenirken projelerde gerçekleştirilen faaliyetler ve projelerin güncel durumları değerlendirilmiştir. Ayrıca program önceliklerinin bölgenin kalkınma planı ve stratejileri ile uyumu gözetilmiştir. YSK MDP'de desteklenen projelerin önceliklerinin İZBP'de belirlenen Güçlü Ekonomi, Yüksek Yaşam Kalitesi ve Güçlü Toplum gelişme endeksleri başlıkları altında bulunan stratejik öncelikler ve hedefler ile uyumlu bir şekilde tasarlandığı görülmektedir (Şekil 8).

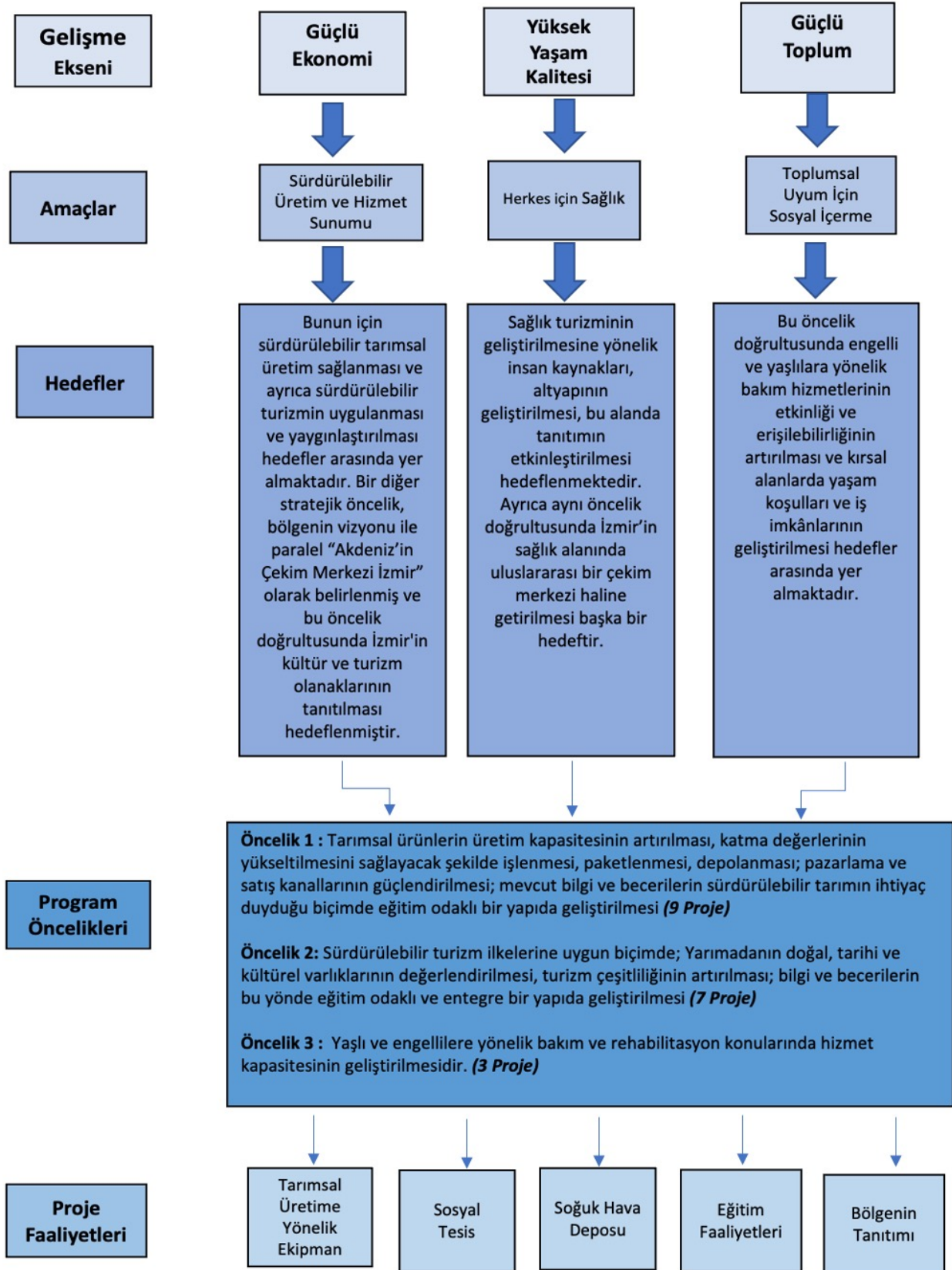
ŞEKİL 8. Önceliklere Göre Proje Dağılımları

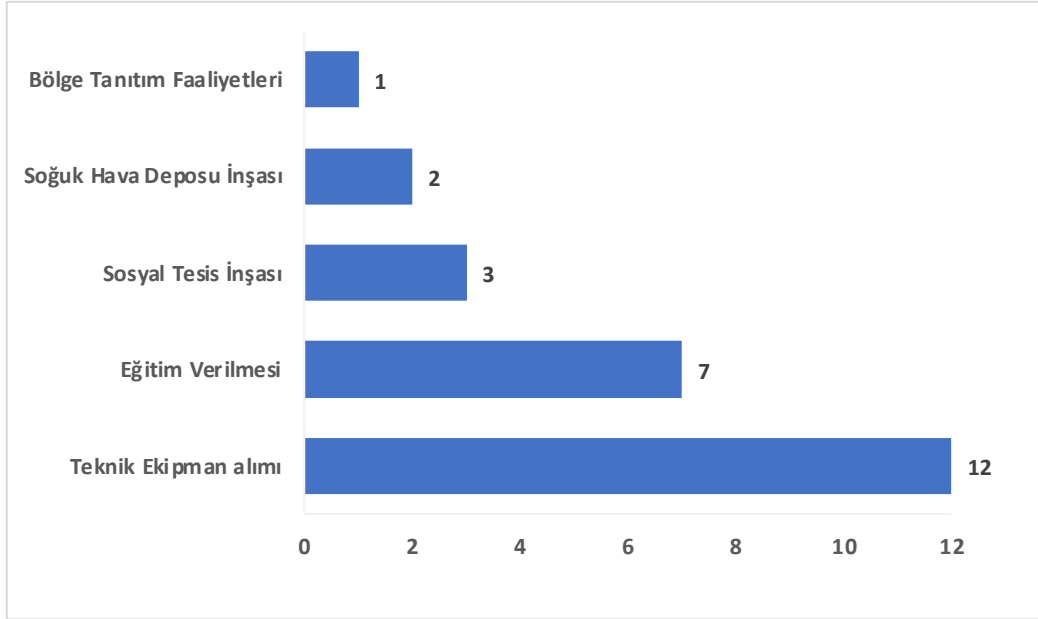

YSK Stratejisi Dokümanında tarım, turizm, yerleşim yapısı ve kültür, çevre ve enerji ve girişimcilik başlıkları altında detaylı bir eylem planı ve gelişme senaryosu çizilmiştir. Diğer bir taraftan, YSK MDP projelerinin burada önerilen proje alanlarını içeren fakat daha dar çerçevede, tarım ve turizm alanlarına yoğunlaşan projelerden oluştuğu görülmektedir. Projelerin önceliklerinin dağılımlarını gösteren Şekil 8'de görüldüğü üzere, hedeflenen öncelikler arasında ilk sırada tarımsal kapasite ve üretim alanlarına yönelik hedefler gelirken (1. Öncelik-9 Proje), bu önceliği turizm alanı takip etmektedir (2. Öncelik-7 proje). Sosyal tesis ve altyapıyı geliştirmeyi hedefleyen 3. Öncelikte ise yalnızca 3 proje bulunmaktadır.

Mali Destek Programı ile desteklenen projelerin nihai raporları ve gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin analizi çerçevesinde kurumların faaliyet alanlarına göre dağılımı Şekil 10'daki gibidir. Faaliyet alanlarına bakıldığında program kapsamında ağırlıklı olarak ekipman alımının söz konusu olduğu görülmektedir. Tedarik edilen ekipmanların katma değerli tarımsal ürün üretilmesi amacıyla ilişkili olduğu, dolayısıyla kurumların markalaşmasına katkı sağladığı ve kurumların yerel tarımsal ürünleri kullanarak ürün portföylerini geliştirdikleri gözlemlenmiştir.

ŞEKİL 9. Programın İlgililik Kriterine Göre İncelenmesi

ŞEKİL 10. YSK MDP Proje Faaliyetleri

MDP Kapsamında alınan ekipmanlar genel olarak tarımsal ürünlerin üretiminin artırılması ve üretim kalitesinin yükseltilmesine odaklanırken aynı zamanda agro-turizm alanlarında öne çıkan ürünlerin işlenmesinde modernleşmeye de katkıda bulunmuştur.

“Bu destekle birlikte oradaki makineleri kurumumuz sağladı. Ondan sonra denetimli olarak, üzümünden pekmez üretmeye başladık. Bir marka oluşturduk. Daha sonra o makineler yüzeysel olarak başka neler yapabilir, sadece üzüm zamanı açık kalsın, daha ne yapabiliriz? Diye değerlendirdiğimizde, burası mandalina bölgesi olduğu için, mandalinalardan ürünler yaptık. Nar ekşisi yaptık.” (YSK-Kâr Amacı Gütmeyen)

Katma değere sahip tarımsal ürün üretimine yönelik projelerin faaliyet alanlarının oluşturulduğu aşağıdaki alıntıda şöyle açıklanmıştır:

“Temel olarak buradaki gibi, tarımsal bir ürün olarak şaraplık üzüm şaraba dönüştüğünde katma değeri çok yüksek oluyor. Aynı şekilde Avrupa’da ve dünyanın diğer pek çok şarap bölgesinde şarap turizmi, gastro-turizm, agro-turizm çok gelişmiş konular ve ülke ekonomilerine çok ciddi katkı sağlıyor. Projemizdeki amaç, mevcut bu-tik üretimi daha iyi bir teknolojiyle kalitesini artıracak

şekilde gelişim sağlamak idi. Bu kapsamda birtakım ekipmanlar yenilendi, mevcut olmayan yeni ekipmanlar edinildi.” (YSK-Kâr Amacı Güden)

Mali Destek Programı kapsamında onaylanan projelerin bazılarında yaşlı ve dezavantajlı bireylerin yanı sıra yerel halk hedef alınarak sosyal tesisler ve eğitim fırsatları oluşturulmuştur.

“Biz kalkınma programına günlük yaşam ve rehabilitasyon olarak müracaat ettik. Bununla ilgili olarak da amacımız müstakil bir bina, bu binada yine ev şeklinde döşenmiş ama içerisinde spor yapabilecekleri aletlerin olduğu, yemek yapabilecekleri, sinema ortamının oluşturulduğu, müzik atölyelerinin olduğu, resim atölyelerinin olduğu, el işi faaliyetlerin olduğu bir birim yapmakla ilgili bir proje ürettik.” (YSK-Kâr Amacı Gütmeyen)

Saha çalışmasında elde edilen veriler ışığında soğuk hava deposu inşası ile çiftçinin ürün depolama konusunda desteklendiği ve dolayısıyla bölgenin rekabet edilebilirliğine katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir. Son olarak Bölge için kritik öneme sahip agro-turizm alanlarının ulusal ve uluslararası platformlarda tanıtımlarını gerçekleştirmek için internet ve sosyal medya araçları kullanılmıştır.

Bu çerçevede YSK MDP ile tasarlanan projelerin program öncelikleri ile örtüştüğü ve programın etkisinin değerlendirmesi çerçevesinde “ilgililik” kriterinde başarılı olduğu söylenebilir. Programın hedeflerinin dışındaki alanlarda projeler gerçekleşmemiştir. Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi hazırlanırken uygulanacak projelerin program öncelikleri ve son kullanıcı ihtiyaçlarıyla alakalı hale getirilmesi amacıyla bölgedeki mevcut paydaşlar bir araya getirilerek görüşleri alınmıştır. Gerçekleştirilen halk çalışmaları, projelerin bölgenin ve nihai faydalanıcıların ihtiyaçlarıyla örtüşecek ve bu ihtiyaçları yansıtacak şekilde oluşturulması adına faydalı olmuştur.

Program tasarım aşamalarında yer almış uzmanlarla yapılan odak grup toplantılarında belirtildiği üzere, YSK MDP yayınlanmadan önce örnek proje konuları ve program öncelikleri bölgedeki paydaşlara aktarılmıştır. Ancak başvuru yapılan proje sayısının beklenden az olduğu görülmüştür. Yürütülen projeler Yarımada Bölgesi Kalkınma Stratejisi dokümanında belirtilen alanlarla kıyaslandığında, projelerin öncelik alanlarının çeşitliliği de oldukça sınırlı kalmaktadır.

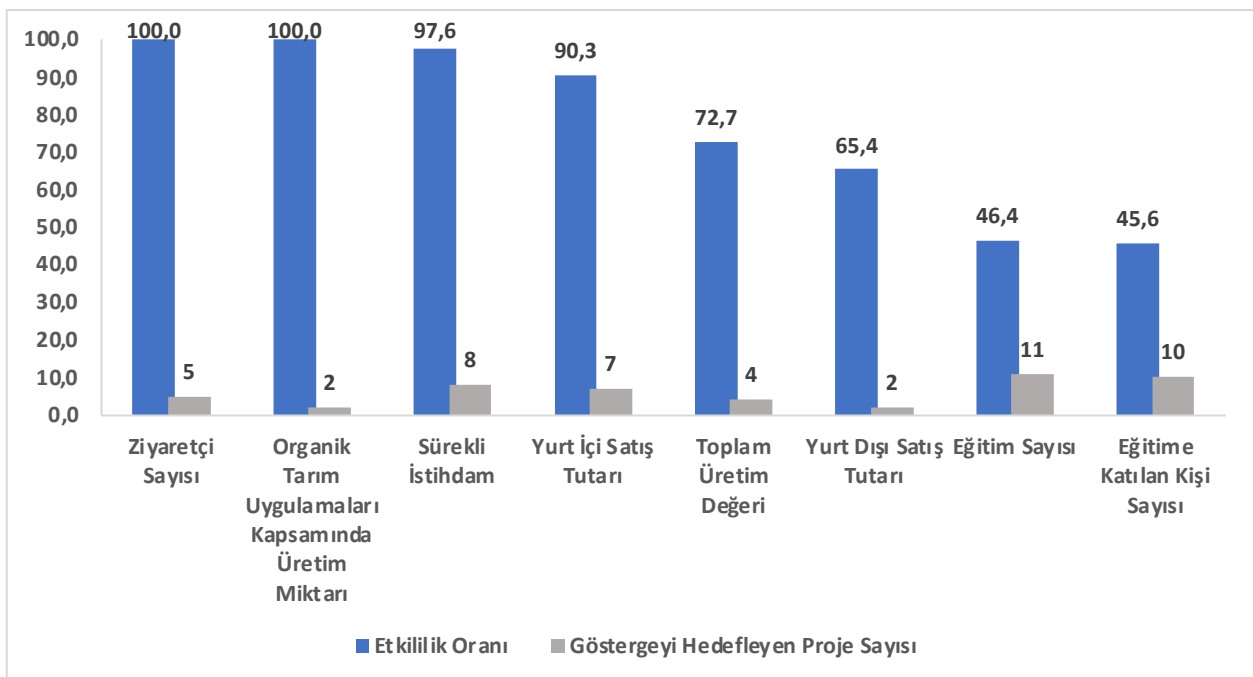
Belirtilen proje konu ve faaliyet alanları kapsamında ortaya konulan çıktıların etkililik durumları, program geneli için “Etkililik” başlığı altında detaylı olarak sunulmaktadır.

4.2. Etkililik

Proje yürüten kurumların proje öncesinde belirttikleri hedeflere ulaşma durumları etkililik kriteri kapsamında analiz edilmektedir. Hedeflenen performans göstergeleri; proje raporları ve nitel verilerden elde edilen bulgulara göre etkililik açısından incelenmiştir. Şekil

11’de görüldüğü üzere eğitim hedefleri bulunan proje sayısının çok olmasına karşın eğitim sayısı ve katılımcı sayısına ulaşma oranları oldukça düşüktür. Bu durumun sebebi performans göstergelerinde öngörülen hedeflerin gerçekçi bir şekilde belirlenememesidir.

ŞEKİL 11. Projelerin Hedefe Ulaşma Yüzdeleri ve İlgili Göstergeyi Hedefleyen Proje Sayısı

Örneğin istihdam artırma hedefleri olan bir projede satın alınan ekipman o alanda çalışacak eleman ihtiyacını azaltmıştır. Proje tasarım aşamasında istihdam artışı öngörüldürken alınacak ekipmanın işgücüne etkisi göz ardı edilmiş, dolayısıyla başvuru formlarında belirtilen istihdam hedefinin oldukça altında kalmıştır.

“Projeden önce 20 işçiyle yaptığımız bir işi şu an 3-4 işçiyle yapıyoruz.” (YSK- Kâr Amacı Gütmeyen)

Karşılaşılan önemli bir bulgu ise bazı kurumlar için gerçekçi hedeflerin olmayışının yanı sıra hedeflenen çıktıya daha geç ulaşıldığıdır.

“Şu anda 2015’e kıyasla satış hacmi, net bir oran vermek zor ama beş katına çıkmıştır. Bilinirlik, görünürlük çok arttı. Yani yurt dışı satışı için bir şey diyemiyorum. Çünkü küçük bir üreticiyiz. Yani ne kadar satış artsa da yurt dışına çok fazla gönderimimiz olmuyor. Bir iki kere küçük miktarlarda ihracat yaptık ama yurtiçi satışı çok arttı.” (YSK- Kâr Amacı Güden)

Performans göstergeleri çerçevesinde hedeflerinin birçoğuna ulaşan projelerde öne çıkan özelliklerden biri olarak sektördeki ihtiyaca cevap verecek şekilde tasarlanmış olmaları gösterilebilir. Dolayısıyla ihtiyaç/fizibilite çalışmalarının özenli yapıldığı projelerin hedef-sonuç odaklı düşünüldüğünde daha başarılı olduğu gözlemlenmiştir.

“...kara keçi dediğimiz kıl keçisinin varlığını korumak amacıyla, çünkü keçi üretiminde, sıkıntı oluyor. Yani gitgide azalmaya gidiyor, insanlar çobanlığı bırakıyorlar. Çünkü yeterli desteği alamıyorlar. Gerçekten çok inanılmaz bir emek keçi bakmak, hayvancılık da çok ciddi bir uğraş. Sonrasında da azalmaya gidiyorlar ve bunun varlığını korumak amacıyla bu mandıranın yapılmasına karar veriliyor, o şekilde kuruluyor bu mandıra. Yani üreticiye destek olup sütünü daha da değerli hale getirebilmek için yapılmış bir proje ve biz karşılığını fazlasıyla aldık. Çobanlarımız da çok memnun.” (YSK- Kâr Amacı Gütmeyen)

Programın etkililiği, projelerde açık olarak ifade edilen ölçülebilir hedefler belirlenip belirlenmemesiyle doğrudan ilişkilidir. Programa başvurular alınırken ilgili

performans göstergelerine ilişkin hedeflerin detaylı ve eksiksiz olarak yer aldıkları görülmektedir. Ancak genellikle projelerde beklenmedik durumlar sebebiyle yaşanan gecikmeler sebebiyle hedeflenen değerlere ulaşılma durumlarının bazı proje raporlarında yer aldığı görülmektedir. Etkililik de hedeflere ulaşma ile belirlenen bir kriter olduğu için bu gibi durumlarda programın hemen bitimindeki etkililik durumunun tartışılması zorlaşmaktadır. Mevcut veriler ışığında hedeflenen üretim değeri, yurt dışı satışlar ve eğitime katılım ve verilen eğitim sayısı göstergelerindeki etkililik oranlarının zayıf olduğu görülmektedir.

Etkililik başlığı altında projenin hemen bitimindeki durumlar analiz edilirken, kurumların ilgili hedeflerine dair şimdiki durumları “Etki” ve “Sürdürülebilirlik” başlıklarında detaylı olarak incelenmiştir.

4.3. Etkinin Belirleyicileri

Etkinin belirleyicileri, araştırma projelerinin iç özellikleri ve dış bağlam açısından etkiye giden yolların etkinliğini belirleyen faktörlerdir. YSK MDP’nin etki değerlendirmesi analizi yapılırken etki süreçlerinin oluşmasında belirleyici olan etmenleri incelemek ve programın etkisini bu açıdan da ele almak yoluna gidilmiş ve bu sebeple etkinin belirleyicileri ayrıca incelenmiştir.

- Projelerin talebe dayalı olup olmadığı,
- Uygulayıcı, faydalanıcı ve diğer paydaşlar tarafından ortaklaşa üretilmesi,
- Projenin yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde birden fazla paydaş ortaklığı içerip içermediği,
- Proje uygulayanlar ve paydaşlar arasındaki ilişkilerin kapsam ve niteliğini destekleyen bir planlama aşaması,
- Proje hazırlanırken danışmanlık alınıp alınmadığı ve yazım sürecine proje yöneticilerin dahil olup olmaması

gibi faktörlerin ne ölçüde ve nasıl etkili oldukları etkinin yönü hakkında bize olumlu/olumsuz bakış açılarından değerlendirilebilecek ipuçları vermektedir.

Etkinin belirleyicileri; proje öncesi gerçekleştirilen planlama (fizibilite ve hazırlık çalışmaları), proje uygulama aşamasında yaşanan zorluklar, proje paydaşlarıyla ilişkiler ve tanıtım-yaygınlaştırma faaliyetleri ana başlıklarında negatif ve pozitif yönlü olarak incelenmiştir.

Proje öncesi planlama kapsamında negatif belirleyiciler; etki yaratacak faaliyetler için zaman veya finansman eksikliği ve proje uygulama sürelerinin kısalığıdır. Pozitif belirleyiciler ise bilgi alışverişi için stratejiler, iyi planlanmış ve etkili katılım olarak sıralanabilir.

Projelerde karşılaşılan dış etmenlere bağlı zorluklar arasında siyasi ve ekonomik dalgalanmalar, pandemi, doğal afet gibi beklenmedik durumlar, etkiyi göstermeye yardımcı olacak ikincil verilerin eksikliği etki süreçlerini negatif yönde şekillendiren faktörler olarak sayılabilir. Fakat bu zorluklar esnasında bazen fırsat pencereleri de oluşabilmektedir. Etkinin pozitif belirleyicileri olarak risk azaltma stratejileri geliştirilerek ve proje yürütücüleri tarafından ortaya çıkan olumsuz durumlara karşı kişisel inisiyatifler kullanılarak bu zorlukların aşılabildiği durumlar da ortaya çıkmaktadır.

Potansiyel ortakların iş birliği fırsatlarının olmaması, proje faaliyetlerine ilgi eksikliği ve paydaşları dahil etmede zorluklar **paydaşlar ve yerel aktörlerle ilişkiler** kapsamında negatif belirleyiciler olarak ele alınabilir. İlgili ağlara (network) erişimin kolaylaşması, iş birliği yapılan kurumların olumlu nitelikleri, ülke içi ortaklar da dahil olmak üzere özel ve çeşitli proje ekiplerine erişim, kaliteli proje faaliyetleri portföyünün

oluşturulması, kilit paydaşların belirlenmesi ve aynı zamanda araştırma ortakları olan kilit paydaşlarla kurulan güçlü ilişkiler de etkinin pozitif belirleyicileri olarak öne çıkmaktadır.

Projelerin tasarlanması esnasında etkili **tanıtım ve yaygınlaştırılma faaliyetleri** için mali kaynak, zaman ve iş gücünün yeterli ölçüde ayrılmaması etki ve sürdürülebilirliği negatif yönde etkilemektedir. Pozitif belirleyiciler arasında ise değerlendirilmiş ve erişilebilir çıktıların yaygınlaştırılması ve markalaşma faaliyetleri sayılabilir.

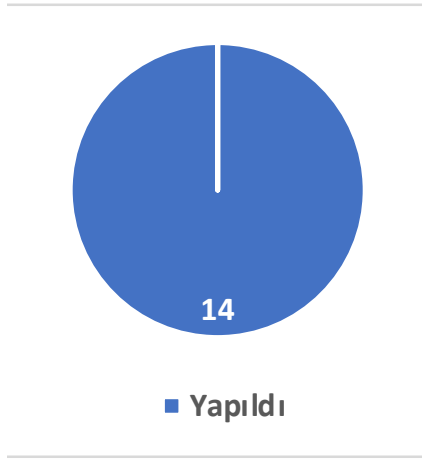
4.3.1. Proje Öncesinde Planlama Süreçleri

Programın tüm etki boyutları düşünüldüğünde bunun daha geniş bir etki ağına sahip olmasındaki en önemli belirleyicilerden biri olarak nihai kullanıcının ihtiyaç tespitinde proje süreçlerindeki rolünden bahsedilebilir. YSK MDP kapsamında gerçekleştirilen projeler incelendiğinde projeye dair ana fikrin oluşmasında ağırlıklı olarak kurumun öngörüsü ile tasarlanan projelerin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi belgesi incelendiğinde ise YSK MDP proje sorumlularının pek çoğunu da içerecek şekilde, beş ilçenin yerel öznelerinin geniş katılımıyla İlçe Halk Çalıştayları ve Ufuk Tarama Çalıştayı gerçekleştirildiği görülmektedir. Dolayısıyla YSK MDP projelerinin bu etkinliklerde belirlenen bölgeye özgü ihtiyaçlarla örtüşen bir şekilde tasarlandığı düşünülmektedir.

YSK programından faydalanan projelerde ağırlıklı

olarak majör sorunlarla karşılaşılmamıştır. Bu durumun, proje sorumlularınca gerekli fizibilite çalışmalarının gerçekleştirilmiş olması sayesinde olduğu düşünülmektedir (Şekil 11). Proje süreçlerinde enerji altyapısı kaynaklı sorunlar yaşayan bir projenin ise halen bu sorun sebebiyle hedeflediği faaliyetlerin yalnızca %20'sine yakınına gerçekleştirebildiği bildirilmiştir. Enerji benzeri altyapılara ve çevresel faktörlere karşı hassas projelerde İZKA'nın proje sahibinden ilgili kamu kurumu ile ortaklaşa bir fizibilite raporu talep etmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

ŞEKİL 12. İhtiyaç Tespiti Yapılma Durumu

4.3.2. Projelerde Karşılaşılan Dış Etmenlere Bağlı Zorluklar

İhtiyaç tespiti ve fizibilite çalışmaları gibi proje öncesi hazırlıklar yapılmasına rağmen yine de dışsal faktörler zaman zaman projelerde aksaklıklara yol açmıştır. İklim değişikliği, doğal alanların insan kaynaklı faktörlerden dolayı tahrip edilmesi, tarım ve hayvancılık yapılan alanların oranlarında meydana gelen azalmalar, yem fiyatları vb. girdi maliyetlerinin yükselmesi, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin azalmasına sebep olmaktadır. Bu gibi durumlarda güçlü kooperatifçiliğin öngörülemeyen zorlukların etkisini zayıflattığı görülmüştür. Kurumsal kapasitenin yeterli oluşu, kamu kurumları ve yerel yönetimlerle iyi

ilişkiler, STK gibi kuruluşların proje süresince karşılaştıkları dışsal faktörler konusunda etkili çözümler üretilmesinde önemli rol oynamıştır.

Proje sorumlularından alınan bilgiye göre program süresince en sık karşılaşılan sorunlar olarak; 15 Temmuz sonrasında güvenlik soruşturmalarına bağlı süreçler nedeniyle Ajans ödemelerinin takviminde oluşan gecikme ve pandemi süreçlerinde bazı kurumların başta satışlar olmak üzere yaygınlaştırma faaliyetlerinde yaşadığı aksaklıklar ön plana çıkmaktadır. Ancak düşüş yaşanmasına rağmen farklı stratejiler geliştirerek kurumların projelerinin çıktı ve hedeflerini sürdürmeye çalıştığı gözlemlenmiştir. Kurumlar arası fikir alışverişi ve iş birliği ile İZKA desteği ile kurulan altyapı sayesinde bu zorluklar bertaraf edilebilmektedir.

Şarap satışları ilk başladığında 20-25 bin şişe civarındaydı ama sonra 10.000 şişelere kadar düştü. İZKA projesinden sonra restoran açtık, sonra şarap satışı 10.000'den tekrar 18.000'e yükseldi. Yani çünkü insanlar gelmeye başladı, ki en iyi satış yöntemi de burada, şaraphaneden yapılan satışlar. Diğer türlü dağıtıma çıktığımızda neredeyse yarı fiyatına düşüş oluyor gelirinizde. Buradan sattığında hem nakit satılıyor.” (YSK-Kâr Amacı Güden)

Pandemi sürecinde yaşanan ekonomik dalgalanmalar ve diğer olağan dışı koşullar nedeniyle programın özellikle faydalanıcılar açısından etkisinin ne denli sınırlandığı aşağıdaki alıntıda örneklendirilmiştir:

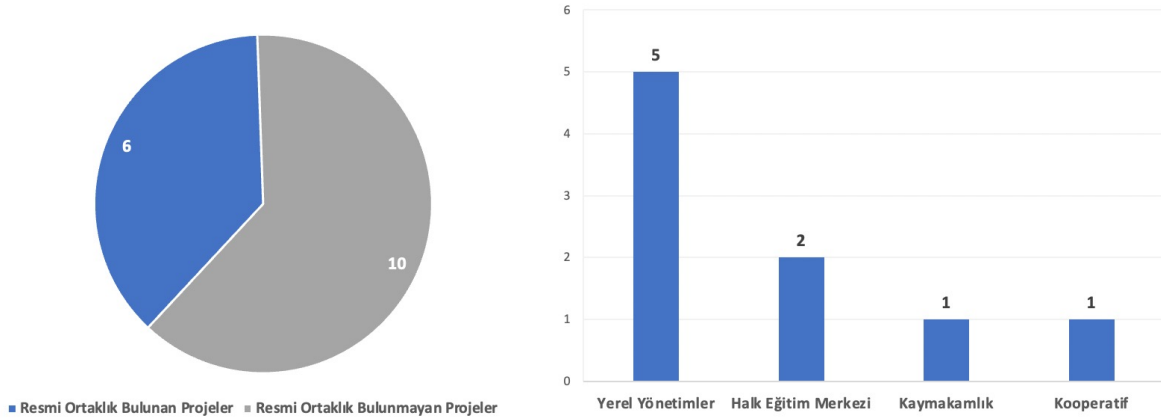
Çok planlarım vardı, çok hedeflerim vardı başladığımda. Burada yaşlılarımızın yapmış oldukları, gün içindeki etkinliklerde ürettikleri bir sürü şeyler vardı. Halk eğitimle görüşmüştüm, halk eğitimin bir eğitimi olacaktı, satış olacaktı. Yani insanlara küçük stantlar hazırlayıp, bir satış yerleri olacaktı. Ben görüşmüştüm, bize de bir stand vereceklerdi orada. Dinç yaşlılarımızı oraya koyacaktık, orada onların el emekleriyle herkesin ismi olacaktı, onları satacaktık, onlara gelir olacaktı mesela. Şu anda pandemiden dolayı bu planımızı ertelemek durumunda kaldık. (YSK-Kâr Amacı Gütmeyen)

4.3.3. Paydaşlar ve Yerel Aktörlerle İlişkiler

Başvuru sahipleri tek başlarına ya da ortak kuruluşlarla birlikte proje teklifi sunabilmektedir. Program rehberinde proje ortağı, “Desteğe konu olan proje veya faaliyetin yürütülmesi sürecinde veya sonucunda doğrudan veya dolaylı fayda veya menfaat elde ederek bunun karşılığında yararlanıcıya projenin yürütülmesinde katkıda bulunan kuruluş” olarak tanımlanmaktadır. Program kapsamında 16 projeden 6’sının

resmi ortağı bulunmaktadır ve bu 6 projede toplam 9 ortaklık kurulmuştur. Bu ortaklıkların türü Şekil 13’te sunulmaktadır. Buna göre, 5 proje yerel yönetimlerle, 2 proje Halk Eğitim Merkezi, 1 proje kaymakamlık ve 1 proje kooperatif ile ortak olarak gerçekleştirilmiştir. Özellikle yerel yönetimlerin mali ve teknik konularda kurumlara destek sağladığı görülürken Halk Eğitim Merkezleri ile eğitim, sertifika programları ve meslek edindirme konularında iş birliği yapılmıştır.

ŞEKİL 13. Program Kapsamında Geççekleşen İş Birlikleri ve İş Birliklerinin Gerçekleştirildiği Kurumlar

Program kapsamında kurulan resmi ortaklıkların yanısıra yapılan derinlemesine görüşmelerde proje uygulama, geliştirme ve sürdürülebilirlik aşamalarında farklı kurumlarla iş birlikleri gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bu iş birlikleri genellikle fikir alış-verişi, sorunların çözümü ve tanıtım/yaygınlaştırma/pazarlama aşamalarında ilgili kurumların desteğine başvurmaya yönelik gerçekleşmiştir. Resmi ortağı bulunan 6 kurumdan 3’ü, ortağı dışındaki farklı paydaşların desteğini de aldığını belirtmiştir. Resmi ortağı bulunmayan 10 kurumdan 4’ü, ise resmi ortağı bulunmamasına rağmen projelerin çeşitli aşamalarında farklı kurumlarla iş birliği gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

Projeler kapsamında kurulan iş birlikleri ve yapılan fikir alışverişleri sayesinde projelerin etki alanının

genişlediği ve karşılaşılabilecek zorluklara karşı önlemler alınması konusunda hazırlıklı olunabileceği aşağıdaki alıntıda örneklenmektedir:

“Yakın bölgedeki kooperatife ziyaret gerçekleştirdik. Köy kalkınma kooperatifleri var İzmir’de, onunla yakın stratejik iş birliği halinde olduk. Menderes’ten tutun da diğer Tire, Beydağ, diğer taraftan Dikili gibi birçok ilçede yer alan kooperatiflerimizle yakın ve etkili iş birliği halinde bulunduk. Benzer projeler yapan kurumlarla proje yürütüm süreçleri ve karşılaşılan zorluklara ilişkin fikir alışverişlerinde bulunduk. Nihayetinde birbirine çok yakın benzer işler. Kooperatifçiliği yalnızca ticari faaliyet gösteren kurumlar olarak görmemeliyiz. İş birliği ve dayanışma içerisinde etkinliklerimizi genişletmeliyiz. “(YSK-Kâr Amacı Gütmeyen)

Proje paydaşları ve yerel aktörlerle ilişkilerin kooperative ve STK gibi kâr amacı gütmeyen kuruluşlar için kritik öneme sahip olduğu görülmüştür. Proje süresince yer temini ve öngörülemez giderler için belediyeler ile yapılan iş birliği kurtarıcı olabilmektedir. Ayrıca dezavantajlı grupları hedef alan projelerde yerel aktörlerin bu kişiler ile ilgili kurumların buluşmasına dolayısıyla programın toplumsal etkisinin daha genişlemesine ve yararlanıcıların daha heterojen bir gruptan oluşmasına katkı sağladığı düşünülmektedir.

“Bir kere şurada açık olalım; hiçbir kurum veya proje tek başına bir işe yaramıyor. Sadece akselasyona yardımcı oluyor, ivmelenmeye yardımcı oluyor. Sadece İZKA projesiyle, KOBİ projesiyle, bakanlık projesiyle ben bir yerlere geldim desem eksik olur. Böyle değil ama herkes deşirmene su taşıdı.” (YSK- Kâr Amacı Güden)

Kurumlar arası sinerjiden faydalanarak yürütülen projelerin gerek uygulama gerek de sürdürülebilirlik aşamasında daha başarılı oldukları gözlemlenmiştir. Bu nedenle, paydaşlarla resmi iş birlikleri ve dayanışmaya dayalı fikir alışverişlerinin projelerde çarpan etkileri oluşturarak sürdürülebilirliklerini arttırdığının altı çizilmeli ve bu durum teşvik edilmelidir. Özellikle programın eğitime ilişkin performans göstergelerindeki etkililik durumları göz önüne alındığında, proje çıktılarının gerek kullanımı gerekse tanıtımına ilişkin eğitimlerin yanında bölgede istihdamı arttırmaya yönelik eğitimler kapsamında gerçekleştirilecek iş birlikleri önem taşımaktadır.

4.3.4. Tanıtım ve Yaygınlaştırma

YSK MDP projelerinde sosyal medya aracılığıyla ve faydalanıcılarla çeşitli toplantılar düzenlenerek tanıtım ve yaygınlaştırma faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Özellikle proje tanıtım faaliyetlerini sosyal medyadan yürüten kurumların geniş kitlelere ulaştığı, dolayısıyla bu faaliyetlerin gerek bölgenin tanıtımına gerek de satışlara olumlu bir etki sunduğu tespit edilmiştir:

Sosyal medyayı aktif kullanıyoruz. ‘Nasıl gelebiliriz? Neredesiniz? Havaalanına kaç dakika uzaklıktasınız?’ gibi Instagram’da yurtdışından çok fazla mesaj geliyor. Biz bunların hepsini yönlendiriyoruz turizm acentelerine. Onlar bize her hafta turist gruplarını getiriyor. (YSK-Kâr Amacı Güden)

İş birlikleri bölümünde de aktarıldığı üzere, bazı kurumlar benzer kurumlardan ziyaretler kabul ederek proje çıktılarını geniş bir çevreyle paylaşmıştır. Yine de programdaki projelerin büyük çoğunluğunun faaliyetleri proje süresince gerçekleştiği ve nihai raporların teslimi sonrasında aktif olarak devam edilmediği söylenilebilir. Bu tanıtımların kurumlardaki bütçe önceliklerinin değişmesine bağlı olarak devam edebildiği ancak sürdürülebilir projeler yürüten kurumların kendi kaynaklarıyla yaygınlaştırma çalışmalarını devam ettirmeye çalıştığı tespit edilmiştir:

Projemiz kapsamında yaptığımız kısa tanıtım filmi çok güzel bir tepki aldı. Hala da alıyor. Altı, yedi yıldır devam ediyor. Web sitemiz mevcut, kendi kaynaklarımızdan bir süre güncellemeye devam ettik ancak bunun için hem iş gücü hem de mali kaynak gerekiyor. Bir süre güncelleyemedik. Ancak şimdi web sitesi güncel haliyle yeni üreticilerle beraber canlanacak. Onu kendi kaynaklarımızla geliştirmeye çalışıyoruz. (YSK-Kâr Amacı Güden)

Projeler tamamlandıktan sonra da kurumların ve proje çıktılarının sosyal medya, farklı kurumlara ziyaretler, çalıştaylar düzenlenmesi gibi farklı tanıtım ve yaygınlaştırma araçları kullanılarak tanıtılması, proje çıktılarının yaygınlaştırılması ve markalaşma faaliyetleri için ek çalışmaların teşvik edilmesi sürdürülebilir etki için oldukça önemlidir.

4.4. Etki

OECD'ye göre etki, "bir müdahaleden doğrudan veya dolaylı olarak kaynaklanabilecek değişimler bütünü" olarak tanımlanmaktadır. Bu bölümde YSK Mali Destek Programı'nın kurumlarda yarattığı etki tartışılmış, dolayısıyla programın Bölge'de meydana getirdiği ekonomik, sosyal ve çevresel etkiler bütüncül olarak değerlendirilmiştir.

Programın etki değerlendirilmesi yapılırken üretim ve hizmetin desteklenmesi, istihdam artışı, çevresel etkiler gibi ürettiği üst düzey etkilerin, geniş sosyal ve ekonomik sonuçlara ne ölçüde ve nasıl katkıda bulundukları sürdürülebilir kalkınma bağlamında tartışılmaktadır.

Görüşmelerde; olumlu veya olumsuz, kasıtlı veya kasıtsız etkilerin nasıl ve neden ortaya çıktığı, uygulanan projelerin kapasite, insan kaynakları, ekipman, bina, yeni yöntem, üretim vb. konularda gerçekten bir fark yaratıp yaratmadığı, eğer yarattıysa nasıl ve kimler için (üst-yönetim, çalışanlar, müşteriler, hizmet alanlar gibi nihai kullanıcılar) bir fark yarattığı, proje sonucunda beklenmeyen veya planlanmayan bir etki olup olmadığı sorgulanmıştır.

Gözlemlenen etkilerin ne ölçüde mali destek programı ile ilişkili kılınacağı konusu ayrıca irdelenmiştir. Örneğin üretimde meydana gelen bir artışın yalnızca program etkisiyle mi oluştuğunu yoksa etkinin olumlu belirleyicilerinin katkısıyla mı gerçekleştiğini ortaya çıkarmak etki değerlendirme açısından önemli bir husustur. Hem gerçekleştirilen görüşmelerde hem de bulguların analizinde bu ayrım gözetilerek değerlendirme yapılmıştır.

4.4.1. Programın Yarımada Bölgesindeki Üretim ve Hizmet Kapasitesine Etkisi

Program kapsamında teknik ekipman alımı ve soğuk hava deposu ile teknolojik altyapısını yenileyen ve geliştiren pek çok kurum bulunmaktadır. Sosyal tesis inşası gerçekleştirerek programın öncelikleriyle uyumlu bir şekilde bakım hizmetleri sunan ve eğitim odaklı alanlar kurgulayarak toplumsal faydayı

gözetken projelere imza atılmıştır.

Özellikle tarımsal üretim yapan veya birincil faaliyet alanı tarım ürünleri olan kurumlarda program desteği ile alınan teknik ekipmanların üretimde kalite artışına katkıda bulunduğu görülmektedir.

"Yani teknik ekipman olarak ciddi bir gelişme yaşandığını söyleyebilirim. Örnek verecek olursak presleme aşamasında, şarap üretiminde, eskiden burada basket pres dediğimiz elle hareket ettirerek aşağıya indirdiğiniz bir kriko var, o krikoyla basınç yaparak pres yapıyorsunuz. Bu çok eskiden beri kullanılan bir alettir şaraphanelerde. Bunu pnömatik pres dediğimiz, elektrikle çalışan bir kompresör vasıtasıyla hava basıncı ile içerisindeki membranın şişmesiyle şarabı presleyen bir alet. Bu ciddi anlamda kalitede artışı sağlıyor. Çünkü şıranın ya da şarabın oksijen temasını minimum tutmanız lazım. Bu bağlamda ciddi bir imkân artışı diyebilirim. Ben bir daha hiç baskı pres kullanmadım hala duruyor alet. Çünkü yeni aldığımız çok daha iyi." (YSK- Kâr Amacı Güden)

Ayrıca program sayesinde özellikle kooperatiflere güven artmış, kooperatifler tarafından üreticinin ürünü yüksek değerlerle satın alınmış ve çalışma şartları iyileştirilmiştir. Bu durumun üretim artışındaki diğer bir etken olduğu düşünülmektedir.

"Sonrasında da proje tabi devam etti her sene biz var olan, diğer süt ürünleri üreticilerinin verdiğiinden çok daha yüksek rakamlar vererek burada sütlerini satın aldık. Onlar ve belediyedeki herkes çok memnun gerçekten. Hani bizim sütünü almadığımız çobana da katkımız var ve belediye şu fiyattan alıyor diye bir rekabet ortamı yarattık orada." (YSK- Kâr Amacı Gütmeyen)

Genel olarak program kapsamında sağlanan destekler ile kurumların fiziksel, teknolojik ve sosyal altyapısı gelişirken Bölge'de yürütülen eşzamanlı projelerin programın etkisini güçlendirdiği gözlemlenmiştir. Bölgesel kalkınma için desteklenen projelerin birbiriyle uyumuna dikkat edilmesinin MDP'lerin daha etkili olabilmesi için önemli bir nokta olduğunu düşünülmektedir.

“Zaten proje başladığından itibaren bu program burada pek çok firmanın ve derneğin de bir arada eş zamanlı başka projeler yapmasıyla birlikte komple yarımadaı etkilediği için proje sürecinde işte Bağ Yolu, en önemli şey bence o, Bağ Yolu Projesi aldı, yürüdü gitti. Bu bizlerin de mevcut yaptığımız projelerin başarıya ulaşmasına çok ciddi katkı sağladı diye düşünüyorum.” (YSK- Kâr Amacı Güden)

YSK MDP üretim ve hizmet kapasitesinin artışına önemli ölçüde katkı sağlamıştır ve bu etki halen devam etmektedir.

Programın etkileri çerçevesinde dikkat çeken bir diğer durum ise kurumlara teknik anlamda yapılan desteklerdir. Bu desteklerin projenin hizmet etki ağının genişlemesini sağladığı ve faydalanıcı sayısına olumlu olarak yansıdığı tespit edilmiştir.

“Biz bugüne kadar verdiğimiz eğitimlerin belki onda birini vermiş olacaktık. Yüz iki yüz kişi değil belki otuz kırk kişi sadece sosyal sorumluluk projesinde katkısı olabilecektik. Birçok eğitimimiz tabii ki gelen giden sayısının artmasıyla kurumumuzun malzemesinin artmasıyla ilgili. Biz tabii daha çok insana da cevap vermeye başladık.” (YSK- Kâr Amacı Gütmeyen)

Alınan ekipmanların kaliteli oluşu ve bakım-onarım süreçlerinde herhangi bir sorun yaşanmaması bu durumun sürdürülebilir olmasında önemli bir etkidir.

“Yani atıyorum bundan önce 1 milyon bitki üretiyorsak şu an 5 milyon falan üretiyoruz. Yani bu makine bizim hem performansımızı artırdı hem de zamanda tasarrufumuz sağlandı.” (YSK- Kâr Amacı Gütmeyen)

“Çobanımızdan bildiğim kadarıyla onun sürüsünün iki katına çıktı. Yani süt veren hayvanı onun iki katını çıktı. Yani o dönem daha azdı yani yüz kilo süt alırken şu an iki yüz kırk kilo süt alıyoruz.” (YSK- Kâr Amacı Gütmeyen)

Programın etki değerlendirmesi için gerçekleştirilen görüşmelerde öne çıkan bir diğer bulgu da projelerin üretim ve hizmet kapasitesindeki artışa paralel olarak bölgenin kalkınma ve rekabet edebilirliğine yaptığı katkılardır. Kırsal bölgelerde kurulan yaşlı bakım evleri, sosyal tesis vb. tesislerin giderlerinin o bölgeden karşılanması projenin bölgesel kalkınmaya

etkisini güçlendirmektedir. Bu durumun proje yazım aşamasında teşvik edilmesi kırsal kalkınmaya katkı sağlayabilir.

“Yani bizim tabii doğrudan yaşadığımız etkiler şunlar; bizim özellikle İstanbul’dan yaz sezonunda bizi duyan mesleğinizi duyan yaz kurslarımıza gelen öğrencilerimiz çok dolayısıyla bizim yaz başında veliler arıyor rezervasyon yaptırıyorlar, bize ve hocam biz nerede kalırsanız diyorlar. Hemen bize yakın olan iki tane zaten otellerin çocukları da bizim kulüpte sporcu olarak faaliyet gösteren bir firmanın üç tane otelimiz var hemen onları veriyoruz. Telefonlarını, adreslerini bizden aldığınızı söyleyin diyoruz onlar da biraz ıskonto yapıyorlar yani böyle birbirimize çevreye bir katkısı olduğunu tahmin ediyorum lokantalar olsun, restoranlar olsun, taksi olsun, havaalanına gitmeler, gelmeler burada yani ufak çapta bir hareket başlattığımıza inanıyorum.” (YSK- Kâr Amacı Gütmeyen)

“Biz oradaki bütün gıda, yeme, içme, besin bütün ihtiyaçlarımızı nereden görüyoruz? A Takımı’nda şu anda, A Takımı’nda yüz çalışan var. Hemen karşı karşıya tesisler. Yüz çalışan var A Takımı’nın tesisinde. Yaklaşık her ay iki milyondan fazla kasabadan alışveriş yapıyoruz.” (YSK- Kâr Amacı Gütmeyen)

Agro-turizm odaklı çalışmaların da bölgenin kalkınmasına ve cazibe merkezi haline gelmesine katkısı oldukça ön plandadır. Bu noktada paydaş toplantılarında dile getirilen konaklama ve ulaşım hizmetlerinin artırılmasının Yarımada sürdürülebilir kalkınma hedefi için önemli basamaklar olduğu düşünülmektedir.

“Biz genelde yerel isimlere ağırlık vermeye çalışıyoruz, Urla karasına mesela çok ağırlık veriyoruz, Boğazkere’ye çok ağırlık veriyoruz, Bornova misketi, misket, muskat. İzmir’den çıkan ve bütün dünyayı ele geçirmiş muhteşem bir üzüm.” (YSK- Kâr Amacı Güden)

“Beş sene önce gündelik hayattan örnek vereyim, saat sekizde açık market bulamadığınız bir yerdi Urla. Şu anda dünyaca ünlü listelere giren şef restoranlarının açıldığı, şaraphane sayısı mesela çok arttı. En başta dört beş tane şaraphane varken şu anda belki ona çıkmıştır sayı Urla’daki. Bölgedeki cazibe arttıkça yatırımcılar da daha

fazla buraya ilgi göstermeye başladılar. Hem üretim tesisi olarak artış var hem turizm anlamında restoran ve otel işletmeciliği anlamında çok ciddi artış var.” (YSK- Kâr Amacı Güden)

4.4.2. Satış ve Ciro Artışına Etki

Kurumların satış ve cirolarında meydana gelen artış, Yarımada Bölgesi'nin ekonomik açıdan kalkınması ve rekabet edebilirliğin artması için belirleyici bir göstergedir. Kâr amacı güden kurumlar açısından özellikle yurt içi satış ve pazarlama boyutlarında programın etkisi olduğu tespit edilmiştir. “Etkililik” başlığında incelendiği üzere proje bitiminde satışa yönelik hedef belirten kurumların hedeflerini gerçekleştirme oranı %90,3'tür. Günümüzde bu hedefle ilgili etki birçok kurumda artarak devam etmektedir.

“İZKA projesinden sonra ciromuzda %100'ün üzerinde bir artış var. Bu artışta İZKA ile yürüttüğümüz projenin etkisi mutlaka var” (YSK-Kâr Amacı Güden)

“Şu anda 2015'e kıyasla satış hacmi, yani net bir oran vermek zor ama belki beş katına çıkmıştır.” (YSK-Kâr Amacı Güden)

Kâr amacı güden kurumların yanı sıra kooperatiflerde de yurt içi satışlar açısından olumlu bir etki görülmektedir. Bazı kooperatifler bölgede satış ağıları oluşturmuş ve ürettiği ürünleri daha geniş bir çerçevede satma imkânı bulmuştur.

Sonrasında tekrardan iki beden işçisi daha çalıştırmaya başladık, sonra satış ofislerimiz çoğaldıkça satış ofislerimize yeni personel aldık derken büyüdük...” (YSK-Kâr Amacı Gütmeyen)

Programın, kurumların yurt dışı satışlarının artmasındaki etkisinin yurt içine kıyasla daha az olduğu görülmüştür. Etkililik oranları açısından da yurt dışı satış göstergesinin diğer hedeflere kıyasla düşük olduğu Şekil 11'de sunulmuştu. Günümüzde de bu etkide hedeflenen değerlere ulaşılamadığı görüşmelerde belirtilmiştir. Bu durumun bölgesel tanıtım ve yaygınlaştırma faaliyetlerindeki yetersizliklerle ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Bu bölge ülke içinde tanınıyoruz, bizim bundan sonraki hedefimiz yurt dışı. Yani Urla'nın yurt dışında tanıtıma ihtiyacı var. Yani diğer bölgelerdeki faaliyetleri kendi kaynaklarımızla yapmaya çalışıyoruz ama yurt dışında bilinirliğimizin artması için desteklere ihtiyacımız var. Avrupa'da benzer kurumları ziyaret edebiliriz çünkü onların 100-150 yıllık tecrübesi var. İtalya ya da İspanya gibi ülkelere gidip bölgeyle kardeşlik yapıp oradaki bilgi birikimini buraya aktararak farkındalık oluşturmamız. Yani Urla'nın farkındalığını yaratmalıyız. Çünkü şaraphanenin kendi inisiyatifleriyle uluslararası bir şarap bölgesi olması çok zor. (YSK-Kâr Amacı Güden)

4.4.3. İstihdama Etki

Programın önemli etki boyutlarından biri olan istihdam boyutu incelendiğinde programın başarılı olduğu görülmektedir. Birçok projede faaliyet alanlarına bağlı olarak istihdam hedeflerine ulaşılmıştır. Etki değerlendirmesi kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmasında ise kurumların istihdam alanlarını genişlettiği ve artan bir istihdam döngüsü oluşturduğu görülmüştür.

Bağbozumunda 65-70 gün boyunca yerel halktan işçiler bağlarımızda çalışmakta. Baharda filiz kırmalar başlıyor. Neredeyse 200 günü aktif olarak bağda iş oluyor. (YSK-Kar Amacı Güden)

“Ağustos'ta bize 5 tane stajyer gelecek, 1 Eylül'de 6 tane stajyer gelecek. Biz hasat zamanı çağırıyoruz, hasadı görsünler diye. %80 kadın çalışıyor. Biz biraz daha kalabilir miyiz diyorlar. 1 ay daha kalın hadi diyorum. “Okulunuzu bitirin sonra bana CV gönderin” diyorum. 4 sene önce hasatta çok beğendiğim iki tane mühendis arkadaşımız var. Şu anda üretim mühendisi olarak çalışıyorlar. Yani çok ciddi bir döngü var. Biz her sene alabildiğimiz kadar stajyer öğrenci almaya çalışıyoruz.” (YSK- Kâr Amacı Güden)

YSK MDP programı ile ilgili önemli bir diğer husus ise İZKA desteğinin kurumların faydalanıcı sayısındaki artışa katkı sağlaması ve bununla doğru orantılı olarak istihdam kapasitelerini artırması olmuştur.

“Gerontolog başlamıştı. Onun dışında sosyal hizmet uzmanımızı ikiye çıkarmayı düşünüyoruz. Çünkü kapasitemiz arttı, artık tek kişi yetmiyor. Daha etkin hizmet vermek lazım. Teknik anlamda bir personel daha düşünüyoruz. Yani personelimizi biraz genişletmeyi düşünüyoruz. Çünkü içerideki sayı arttıkça, hizmetlerin de daha etkili olması lazım, yani çok kişi eliyle.” (YSK- Kâr Amacı Güden)

“Kesinlikle yani öncesine göre dediğim gibi malzemenin artmasıyla talep zaten vardı fakat malzeme sayısının artmasıyla bizim tabii iş potansiyelimiz büyüdü, mesela atıyorum yaz sezonu beş eğitmenle geçirirken biz sekiz dokuz hatta böyle cıracı yardımcılarla on eğitmene çıkmaya başladık. Biz yapacağız onları. Yani istihdam iki katına çıktı. Sporcu almaya başladık, lisanslı sporcularımız olmaya başladı. On iki ay faaliyet gösteren bir kulübüz ve yazın çalıştırdığımız antrenörlerin üç tanesi de kışın tam zamanlı yani yılda on iki ay artık bizde çalışıyor, yani eskisine göre çok çok farklı bir boyutta faaliyet gösteriyoruz.” (YSK- Kâr Amacı Gütmeyen)

Ancak programın istihdam etkisini güçlendirmek adına istihdamın mümkün olduğu kadar yerel halktan sağlanması teşvik edilmelidir. Ayrıca bu kurumlarda yapılacak istihdamın dezavantajlı kişilerden sağlanması programın hem istihdam göstergesini hem de dezavantajlı bireylerin içerilmesi göstergesini doğru-
dan etkileyecek ve programın toplumsal etki boyutunu arttıracaktır. Özellikle de sosyal tesise yönelik uygulanan projelerde istihdam bileşeninin eğitim boyutuyla bir arada kurgulanması ile programın bölgedeki dezavantajlı istihdamının artırılmasında güçlü bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin yaşlı ve fiziksel engeli olan bireylere yönelik açılan tesisler, yine o bölgeden dezavantajlı bireylere bakım hizmetleri eğitiminin verilmesini içeren projelerle desteklenmiş, dolayısıyla hem istihdam hem de kırsaldaki bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının önü açılmıştır.

“O dönem diğer İZKA projesiyle kurduğumuz huzurevinde istihdam edilmek üzere Halk Eğitim Merkezi ve Kadın Sığınma Evi’nin destekleri ile yaşlı bakım hizmetlerine yönelik kurslar verdik. Kurslara cezaevinden yeni çıkmış, ekonomik olarak dezavantajlı kadınlarımız veya bekar anneler katıldı. 12 kadını huzurevinde istihdam ettik, bir kısmına da kendi bağlantımızla farklı kurumlarda işler

bulmaya çalıştık.” (YSK-Kâr Amacı Gütmeyen)

Kırsal bölgelerin kalkınmasının esas yolunun yalnızca tarımı güçlendirmek değil, bölgedeki diğer alanların da güçlendirilmesi olduğu düşünüldüğünde, bu bulgu programın en öne çıkan etkilerinden biri olarak ele alınabilir.

4.4.4. Çevresel Etkiler

YSK programında desteklenen projelerin ağırlıklı olarak temel faaliyet alanı üretimdir. Dolayısıyla üretim, ürünün depolanması, işlenmesi ve paketlenmesi aşamalarında programın çevre etkisinin tartışılması önemli olacaktır. Fakat projeler incelendiğinde çevre boyutunun eksik kaldığı görülmüştür. Özellikle ekipman alımı yapan kurumların yenilenebilir enerji kullanımına dair planlar geliştirerek projeye dahil edilmesi teşvik edilebilir.

Yine de YSK programı kapsamında hem mevcut ihtiyaçları hem de geleceğe yönelik yatırımlarını çevre boyutuyla ele alan eko-turizm alanına yönelik projeler olmuştur. Örneğin iyi tarım uygulamaları maliyeti artırmamasına karşın YSK MDP bazı kurumların çevreci ekipmanları tercih etmesini sağlamıştır. Bir bakıma İZKA desteğinin bu maliyeti kompanse ettiği görülmektedir.

“Yani şimdi böyle küçük üreticiler bir de ilaçsız iyi tarım yapmaya çalıştığınız zaman maliyetler çok artıyor. Bunun sürdürülebilirliğini sağlamak için bu tarz teknik destekler olduğu zaman çevresel boyutunda bir kere bunu sağlamış oluyorsunuz. Yani bir yerde hani evet üretimi kolaylaştırdığınız, üretimin kaliteyi ve miktarını artırdığınız zaman en azından bir şeyi kurtarmış oluyorsunuz. Böyle bir katkısı var. Aynı şekilde alet ekipmanın daha iyi kalitede olması, hani iki senede bozulmayacak şeyler edindik yani, çok ciddi makineler aldık bunu uzunca süre dayanıyor olması da bence bir sürdürülebilirlik kaynağı. Aletlerin kendi içindeki enerji durumlarını düşünürsek eski aletlere göre çok daha iyi çevresel ve ekolojik etkisi.” (YSK- Kâr Amacı Güden)

Bir diğer bulgu ise bağıcılığa yönelik kâr amacı güden kurumlarca yürütülen projelerin tarımsal alanları korumaya ve genişletmeye katkı sağlamasıdır.

“Burası bacasız sanayi. 26 dönüm burası, 1800 m² kapalı alanı var tek kotta. 1800 m² alanın işlemesi için en az 1 milyon metrekare yeşil alan lazım. Küçük bir fabrikanın çalışması için 1 milyon metrekare yeşil alan dikmem, bağ dikmem lazım. Çevreyi de bir anlamda koruyor.” (YSK- Kâr Amacı Güden)

4.4.5. Programın Kurumsal Kapasite Gelişimine Etkisi

Bu etki değerlendirmesi kapsamında sahadan edinilen bilgilere göre YSK Mali Destek Programı'nın en birincil çıktılarından biri kurumsal kapasiteye olumlu etkileridir. Programa kabul edilen projelerin İZKA'nın proje standartları gereğince öngördüğü prosedürlere uygun olarak kurgulandığı dolayısıyla bu aşamada edinilen bilgi ve becerilerin kurumları ileride açılacak proje çağrılarını için daha ilgili ve istekli hale getirdiği görülmüştür.

“Vallahi çok şey öğrendik diyebiliriz. Projeyi yaparken yani şikâyet ettiğim o prosedürler böyle yapıp öğrenmeden öğrenilmeyecek şeyler ve bu konuda tecrübe edinmiş olmak hem işletme adına hem şahsım adına. Yarın öbür gün yeni bir mali kalkınma programı açıldığında uygun düşen noktalara yeni projeler yapabilmek için bana cesaret verdi. Bunun cesareti hem bende hem de işletme de mevcut. Bu süreçte çok şey öğrendik.” (YSK-Kâr Amacı Güden)

“Bizim ilk başta kurduğumuz projede bugüne kadar kurumsallaştı. Biraz artık daha kaliteli, daha güzel şeyler yapmak istiyoruz. Hatta biz bugünlerde yine bir takip edelim dedik, acaba tekrar bizi kapsayan projeler var mı diye” (YSK- Kâr Amacı Gütmeyen)

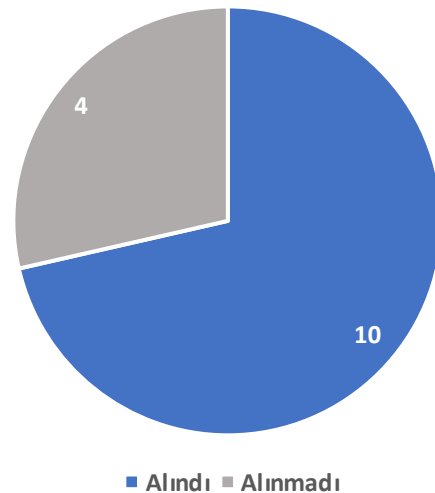
Program kapsamında kurumsal kapasiteyi etkileyen dinamiklerden bir diğeri işgücü niteliğidir. Program ile hedeflenen eğitim göstergelerine ulaşılamamış olmasına karşın modern ekipman alımı yapan kurumlarda personel için sağlanan eğitimler bu konuda daha etkili olmuştur. Program sonrasında kurumların bir bütün olarak geliştiği ve bu süreçte personeli nitelikli hale getirmek için pek çok adım atıldığı görülmüştür. Örneğin, program ile bakım hizmetleri vermek için kurulan yaşam alanlarında insan kaynaklarının geliştirilmesi hedefi personele

ek eğitimler alarak veya alanında uzman kişileri kurum bünyesine dahil ederek gerçekleştirilmiştir. Temel faaliyet alanı diğer hizmetler olan kurumların ise aktif olarak yararlanıcılarına eğitim vermeleri sebebiyle hem program kapsamında hem de sonrasında nitelikli personel yetiştirme konusunda aksiyon aldıkları görülmüştür.

“Eskiden mesela ben stajyer alımı konusunda biraz daha temkinli davranırdım. İşte burası küçük bir yer, süreci nasıl öğretebilecek miyim, her şeyi anlayabilecek mi ve saire diye ama projeden sonra üretim akışı o kadar net ve pürüzsüz oldu ki buna ek olarak laboratuvar cihazları da edindik proje kapsamında, o süreçte hem teknik insanların teknik donanımının artması için hem de “stajyer gelecek, ne öğreteceğim, ne göreceğim” kaygısını yok eden bir şey oldu. Mükemmel, artık burada bir şarap üretimi nasıl yapılır, analizleri nasıl yapılır öğretebiliyoruz..” (YSK- Kâr Amacı Güden)

Kurumlarla yapılan görüşmelerde, İZKA destek çağrısına çıkmadan önce projeler üzerine halihazırda düşünüldüğü ve çeşitli çalışmaların gerçekleştiği verisine ulaşılmıştır. Bu duruma rağmen her 3 kurumdan ikisinin programa başvurularında danışmanlık aldığı görülmüştür (Şekil 14). Bu durum ise program ile kazanılan bilgi, beceri ve insan kaynaklarının yanı sıra kurumlarda aktif bir proje ekibinin oluşturulmasının önemini göstermiştir.

ŞEKİL 14. Proje Yazım Aşamasında Danışmanlık Alan Kurum Sayıları

4.5. Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik kriteri kısaca programın net faydalarının ne ölçüde devam ettiğinin veya devam edeceğinin değerlendirilmesi olarak ifade edilebilir. Programın sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi sırasında projelere sağlanan desteğin sonlandırılmasının ardından projeler ile hedeflenen faydanın halen sürüyor olması ve kurumların bu devamlılığı negatif etkileyecek durumlara karşı çözümler üretebilme yetkinliği tartışılmıştır.

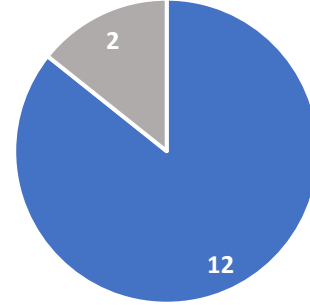
Sürdürülebilirlik bağlamında, program kapsamında desteklenen projelerin kurumlarda farklı bir projeye dönüşüp dönüşmediği, faydalanıcı ve uygulayıcılar için sistematik bir hale gelip gelmediği, kurum kültürü ve organizasyonu açısından köklü bir değişime sebep olup olmadığı sorgulanmıştır.

Proje sorumlularıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler ve kurumlara yapılan ziyaretlerde YSK Mali Destek Programı ile gerçekleştirilerek çalışma kapsamında değerlendirilen 14 projeden 12'sinde hedeflenen fayda halen sürmektedir (Şekil 15). Temin edilen ekipmanların aktif kullanımı söz konusudur. Buna ek olarak kurumlar yeni yatırımlarla (ek ekipman alımı, markalaşma, tanıtım faaliyetleri vb.) ve en yüksek faydanın sağlanmasını hedefleyen girişimlerle program ile ulaştıkları çıktıları geliştirmiştir.

“Burada marmelat yapabileceğimizi fark ettik. Önümüzdeki yıl mesir yapmayı düşünüyoruz. Yani sadece pekmezle kalmayın diye. Özellikle mesela piyasada neler daha çok gidebilir diye araştırıyoruz. Geçen yıl mesela bu işletmede domates sosu yaptık, salça yaptık. Yani mümkün olduğunca boş bırakmamaya çalışıyoruz. Atıl duruma düşmesin diye uğraşıyoruz. “Alınan hibenin değerlendirilmesi için neler yapılabilir, makineleri nasıl değerlendiririz?” diye düşünüp bu şekilde çalışmalar yapıyoruz.”(YSK- Kâr Amacı Gütmeyen)

Yalnızca bir projede enerji altyapısından kaynaklı sorunlar sebebiyle projenin amaçlarına ulaşmada zorlanıldığı ve projenin hedeflenenden düşük kapasiteli olarak değerlendirilebildiği görülmüştür.

ŞEKİL 15. Projelerinin Sürdürülebilirliği

- Proje çıktıları ve sonuçları sürdürülebilir
- Proje çıktıları ve sonuçları sürdürülemedi

Diğer projede ise proje sonrasında güçlü bir etki görülmesine rağmen günümüzde yönetsel sorunlardan dolayı mevcut kurumsal kapasite yetersizliğinden kaynaklanan öngörülemez durumlar nedeniyle proje sürdürülebilirliği sağlanamamıştır. Bu noktada gelecek İZKA programlarında proje öncesinde gerçekleştirilen fizibilite çalışmalarının daha dikkatli ve özenli olması ayrıca uzman desteği alınması programın daha sürdürülebilir etkilerinin olması için teşvik edilmelidir. Proje yürütücülerince, öngörülemez dışsal faktörlere karşı İZKA tarafından sağlanacak bir kriz fonu oluşturması önerilmiştir.

Kâr amacı güden kurumlar projelerini tamamladıktan sonra yeni ekipman alımı ve bakım gibi ek giderleri mevcut imkanlarıyla karşılayarak projelerin devamlılığı sağlamaktadır. Ancak STK ve kooperatif gibi mali kaynakları yetersiz olan kâr amacı gütmeyen kurumlarda sürdürülebilirlik için ek desteğe ihtiyaç olduğu görülmüştür. Buna ek olarak kamu kurumları ve yerel yönetimlerle sıkı ilişkilerin projelerde yaşanan aksaklıkların giderilmesinde oldukça etkili olduğu sahada ortaya çıkan önemli bulgulardandır. Dolayısıyla bütüncül bir kalkınma sağlamak ve sürdürülebilirliği güçlendirmek için paydaşlar arası iletişim geliştirilmelidir.

Projelerinin etkisinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında proje yürütücülerinin gerek donanımı gerekse motivasyonu etkili olmuştur. Sürdürülebilirliği etkileyen faktörlerden biri de pandemi sürecinde özellikle faaliyet alanı üretim olan kurumların

bazılarında satışların vaktinde gerçekleşmemesi olmuştur. Fakat bazı kurumların online pazarlama yöntemlerini kullanarak satışlara devam edebildiği bilgisi edinilmiştir. Dezavantajlı gruplara hizmet veren kurumlarda ise pandemi sürecinde talebin arttığı durumlarla karşılaşmıştır.

“Geçen yıl çok fazla yaşlı aldık. Birçok huzurevinde vakalar çıkıp vefatlar olduktan sonra, buradaki başarıyı görenler gözü kapalı “Dışarıda koruyamıyoruz”, getirelim dedi.” (YSK- Kâr Amacı Güden)

Derinlemesine görüşmeler sırasında kurumların pek çoğunun hem İZKA hem de diğer kurumların sağladığı destek programlarını araştırdığı ve aktif olarak başvurularda bulunduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla YSK MDP’nin başarıya ulaşmasındaki etkenlerden birinin gelişmeye açık ve kurumsal motivasyonu yüksek olan projelerin onay alması olduğu

düşünülmektedir. Kurumlarda insan kaynaklarının iyi yönetimi ve nitelikli işgücünün varlığı İZKA projelerinde sürdürülebilirliği ve etkiyi katlayan en kritik unsurlardır.

Projelerin sürdürülebilir çevre teknolojilere uygun tasarlanması ve alınan ekipmanların kaliteli oluşu projelerin sürdürülebilirliğinde etkili olmuştur. YSK MDP’de programdan ulaşılan faydanın sürekliliği için daha çok teşvik edilmesi gereken bir alan olarak eğitimler karşımıza çıkmaktadır. Bu durum yalnızca program kapsamında hedeflenen eğitim göstergelerine ulaşamaması ile alakalı görülmemektedir. Aynı zamanda eğitim içeriklerinin de sürdürülebilir tarım ve turizm ilkelerine uygun olarak tasarlanması önemlidir. Kırsalın bir bütün olarak ele alınması ve bölgedeki üreticilerin proje süreçlerine dahil edilmesi, projelerin faydalarının geniş alanlara ulaştırılarak etkilerinin sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır.

BÖLÜM 5.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu raporda, Çeşme, Güzelbahçe, Karaburun, Seferihisar ve Urla ilçelerini kapsayan Yarımada Bölgesinin potansiyelini harekete geçirerek İzmir'in sürdürülebilir kalkınmasında itici bir güç oluşturulması amacıyla 2015 yılında tasarlanan ve uygulanan YSK MDP'nin etkisi değerlendirilmiştir.

Program kapsamında 6 kâr amacı güden, 10 kâr amacı gütmeyen kurum/kuruluş tarafından yürütülen 16 proje gerçekleşmiştir. Programın 1. Önceliği "Tarımsal ürünlerin üretim kapasitesinin artırılması, katma değerlerinin yükseltilmesini sağlayacak şekilde işlenmesi, paketlenmesi, depolanması, pazarlama ve satış kanallarının güçlendirilmesi, mevcut bilgi ve becerilerin sürdürülebilir tarımın ihtiyaç duyduğu biçimde eğitim odaklı bir yapıda geliştirilmesi"dir. 2. Önceliği "Sürdürülebilir turizm ilkelerine uygun biçimde; Yarımada'nın doğal, tarihi ve kültürel varlıklarının değerlendirilmesi, turizm çeşitliliğinin artırılması; bilgi ve becerilerin bu yönde eğitim odaklı ve entegre bir yapıda geliştirilmesi"; ve 3. Önceliği "Yaşlı ve engellilere yönelik bakım ve rehabilitasyon konularında hizmet kapasitesinin artırılması" olarak belirlenmiştir. Tek bir önceliği içeren, 1. Öncelik kapsamında 7 proje, 2. Öncelik kapsamında 4 proje, 3. Öncelik kapsamında ise 2 proje yer alırken, 2 proje hem 1. Öncelik, hem 2. Öncelik; 1 proje ise hem 2.Öncelik hem 3. Öncelik kapsamında faaliyetler içermektedir.

Proje sayılarının istatistiksel analiz için yeterli olması, programa başvuran ancak destekten yararlanamayan "kontrol grubu" olarak adlandırılan grubun

olmaması ve proje alan ve önceliklerinin ortak göstergeler ekseninde nicel olarak değerlendirilmesinin sınırlılıkları sebebiyle nitel araştırma yöntemlerine başvurulmuştur. Bu yöntemin en önemli avantajı, konunun derinlemesine incelenmesi, etkinin boyutlarını programa bağlı ve program dışı unsurları göz önüne alarak yorumlama imkânı sunmasıdır. Çalışma kapsamında proje başvuru ve nihai raporlar, etki değerlendirme raporları, istatistiksel raporlar ve diğer ilgili akademik kaynaklar taranarak masabaşı araştırma yöntemi kullanılmış, nitel veri toplama ve analiz desteklenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi olan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanılmış olup, 16 yararlanıcı kurumdan çalışmaya katılmayı kabul eden 14 yetkili kişiyle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmede değerlendirme ve alan uzmanlarının görüşleri ekseninde hazırlanan yarı yapılandırılmış soru yönergesi kullanılmıştır. Bu yönerge ile proje başvuru, hazırlık, uygulama ve uygulama sonrasındaki süreçlere yönelik detaylı sorulara ilişkin katılımcıların görüşleri alınmıştır. Görüşmede katılımcıların onayı alınarak ses kaydı alınmış, sonrasında bu kayıtlar yazıya dökülmüştür. Ardından nitel analiz programı kullanılarak alıntılar ilgili temalar ekseninde kodlanmış, verilerin sıklığı, birbiriyle ortak ve zıt yönleri incelenmiş, literatür ve belirlenen değerlendirme kriterleri bağlamında yorumlanmıştır. Değerlendirmede OECD DAC kriterleri olan ilgililik, etkililik, etki ve sürdürülebilirlik kriterleri baz alınmıştır.

İlgililik kriteri, programın bölgesel hedef, strateji ve planlarıyla ilişkisinin değerlendirilmesidir. YSK MDP bu

kriter çerçevesinde değerlendirildiğinde programın İZBP gibi büyük ölçekli bölgesel planlarla uyumlu bir şekilde kurgulandığı görülmüştür. İZBP'deki hedefler ekseninde 2014 yılında oluşturulan YSK Stratejisi'nde çalıştay ve toplantılar gerçekleştirilerek hedef kitlenin ve ilgili kurumların kalkınma sürecinde aktif rol alması hedeflenmiş ve programın bölgede hazırlığı yapılmıştır. Bir yıl sonrasında duyurulan YSK MDP'ye yapılan proje başvuruları konu itibarıyla program öncelikleriyle oldukça uyumludur, ancak İZKA'da uzmanlarla gerçekleştirilen odak grup çalışmalarında da belirtildiği üzere dokümanda "Varlık-Odaklı Kalkınma Fikirleri"¹⁷ paylaşılmasına rağmen beklenen başvuru sayısının sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Başvuru sayısının yanında, projelerin öncelik alanlarının kümülatif dağılımı göz önüne alındığında tarım alanıyla ilgili 9 proje, turizm alanıyla ilgili 7 proje, yaşlı ve engelli bakımına yönelik 3 proje yürütüldüğü görülmektedir. YSK Stratejisi belgesiyle, uygulanan programın ilişkisi incelendiğinde, programın YSK hedef ve stratejisinin "tarım" alanına ilişkin "Eksen 1.3: Yerel Tarımsal Ürün ve Hizmet Geliştirme" ekseninde hedeflenen "Hedef E: Bağcılık ve Şarapçılık"¹⁸ kapsamında ve "Eksen 6.1: Ekoturizm-Kırsal Turizm-Agroturizm" temasında hedeflenen "Hedef C: Agro-ekoturizm potansiyelinin belirlenmesi ve geliştirilmesi" hedefinde oldukça etkili olduğu görülmektedir. Program kapsamında bu alanlara ilişkin 2 kâr amacı güden, 1 kar amacı gütmeyen kurumca yapılan agro-turizm ve bağcılığa yönelik projeler katma değeri olan tarımsal üretimin ve agroturizmin yaygınlaştırılması anlamında başarılı olarak değerlendirilmiştir. Ancak aynı gelişme ekseninde belirlenen Hedef A: Kırsal konaklama ve etkinliklerin geliştirilmesine yönelik 1 proje dışında proje başvurusunun olmaması, yarımada'nın gelişmişlik düzeyi ve nüfusu daha az olan ancak turizm potansiyeli olan ilçelerin kalkınması yönünde bir dezavantaj olduğu söylenebilir. Paydaşlarla yapılan odak grup çalışmalarında da Karaburun bölgesinde tarım dışı ekonomik aktivitelerin önemi vurgulanmış, kırsal alanların kalkınması için gerekli ekonomik aktivitelerin turizm ve

konaklama sektörünün geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Buna paralel olarak YSK Stratejisi dokümanında "Eksen 3.5: Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi'nde belirtilen "Yaşlılar ve Engelliler" ile ilgili Hedefler kapsamında belirlenen "Hedef A: Yaşlı ve Engelli bireyler için Yaşam Merkezleri Kurulması ve Yarımada Ağı Oluşturulmasına yönelik projelerin etkisinin güçlü olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu hedefe yönelik yapılan başvuru sayısının oldukça az olduğunun altı çizilmelidir. Bu hedefe ilişkin 3 proje gerçekleşmiş, 2 proje tesis kurumuna yönelik, 1 proje ise dezavantajlı bireylerin eğitimi içererek bu tesislerde hizmet personeli olarak istihdam edilmesine katkı sağlamıştır. Hem bağcılıkla ilgili projelerde hem de bu örnekte görüldüğü üzere, programda birbirleriyle ilişkili ve birbirlerini besleyen projelerin olmasının programın etkisini güçlendiren önemli bir unsur olduğu gözlemlenmiştir.

Projelerin başvuru esnasında belirtilen hedeflere ulaşmadaki başarıları etkililik kriteri kapsamında değerlendirildiğinde hedefine ulaşamayan sadece bir proje olduğu tespit edilmiştir. Bu projede inşa edilen soğuk hava deposunun elektrik altyapısı yeterli olmadığı için bir süre atıl durumda kaldığı, sonrasında ise %20 kapasite ile kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. Sağlıklı süt toplama zincirine yönelik kurgulanan 1 projede ise proje bitiminde hedefe ulaşıldığı, ancak yönetsel sorunlar nedeniyle sürdürülebilirliğinin sağlanamadığı tespit edilmiştir. Programın etkililik kapsamında zayıf kaldığı performans göstergeleri ise projeler kapsamında verilen eğitimlerin ve bu eğitimlere katılan kişi sayılarının belirtilen hedeften düşük gerçekleşmesidir. Bu konunun proje öncesinde etkili bir ihtiyaç tespiti ve ön hazırlık çalışması yapılmamasıyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Hedeflerin belirlenmesi esnasında gerek eğitimin içeriği gerekse bölgedeki ihtiyaç sahibi katılımcıların tespit edilmesi konusunda alan uzmanlarıyla çalışarak ihtiyaç analizinin yapılması, projelerdeki eğitime yönelik hedeflerinin başarıya ulaşmasındaki en temel unsurdur.

17 İZKA (2014). Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi 2014-2023, Sf. 242-258

18 İZKA (2014). Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi 2014-2023, Sf. 259

Program kapsamında yürütülen projelerin büyük çoğunluğunun hedeflemiş olduğu 1. Öncelik kapsamındaki projeler ile, özellikle soğuk hava depoları sayesinde üretimde kapasite artırımı, üretilen malın uzun süre saklanabilmesi ve ihraç edilebilmesi bakımından önem taşıdığı için İZKA desteği ile alınan teknik ekipmanların ve altyapı geliştirilmesi sayesinde kurumun kendi sektöründe kalite artışının bölgenin kalkınmasına ve rekabet edilebilirliğe katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir. Soğuk hava depoları, depolama kapasitesini artırdığı için depolanan malın işlenmesi noktasında istihdama da olumlu yönde etki sağlamıştır. İZKA desteğinin üretim miktarı, kalitesi, çeşitliliği ve marka bilinirliğine olumlu yönde etkisi olmuştur. Projelerin bölgede rekabet edilebilir bir ortam yaratmada etkili olduğu görülmüştür. Özellikle nihai yararlanıcıları bölgedeki küçük ölçekli üreticiler olan projeler sayesinde bölgedeki üreticilerin ekonomik koşullarının iyileşmesi fırsatı doğmuştur. Kooperatiflerce yürütülen tarım ve hayvancılığa yönelik projeler sayesinde bölgedeki üretimin sürekliliği ve üreticinin kendini güvende hissetmesi sağlanmıştır. Diğer bir önemli bulgu ise İZKA desteği ile altyapısını ve dolayısıyla kurumsal kapasitelerini artıran kooperatiflerin kendilerine bağlı üreticilerin proje dışında gelişen pandemi gibi beklenmeyen olumsuz faktörlerden daha az etkilenmesini sağlamasıdır. Pandemi sırasında tarımsal üretimde girdi maliyetlerinin yükselmesi, iklim değişikliği nedeniyle su kıtlığı gibi unsurlar tarımsal üretiminin azalmasına sebep olmaktadır. Ancak pandemi ve ekonomik dalgalanmaların getirdiği olumsuz koşullardan daha az etkilenen kurumların bu süreçte teknolojik imkanları kullanarak kurum web siteleri üzerinden satışlarına devam ettiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle tarımsal üretimi hedefleyen projelerde satış kanallarının çeşitlenmesi ve çevrimiçi satış ve pazarlama konusunda teşvik edilmesi hem kurumların marka ve bilinirlik değerlerini yükselten, hem de satış miktarlarını arttıran bir unsur olarak projelerin sürdürülebilirliği ve bölgesel üreticilerin kalkınması açısından önem taşımaktadır.

Program istihdama olan etkisi değerlendirildiğinde eğitime yönelik gerçekleşen projeler sayesinde

istihdam alanı yaratmıştır. Ancak sertifika programı sonrasında eğitim alan katılımcıların proje bitiminde takiplerinin yapılmadığı gözlemlenmiştir. Bu noktada programın istihdama olan etkisinin somut bir şekilde değerlendirilmesi için katılımcıların takip edilmesi önem taşımaktadır. İstihdam artışına katkıda bulunan diğer bir proje alanı ise yaşlı ve engelli bireylere yönelik inşa edilen bakım merkezleridir. Özellikle kırsal kalkınmayı desteklemek için kırsal bölgede kurulan tesisler başarılı olmuştur ancak yerel istihdama etkisini güçlendirmek adına istihdamın mümkün olduğu kadar yerel halktan sağlanması teşvik edilmelidir. Ayrıca bu kurumlarda yapılacak istihdamın dezavantajlı kişilerden sağlanması programın hem istihdam göstergesini hem de dezavantajlı bireylerin içerilmesi göstergesini doğrudan etkilediği görülmüştür. Ayrıca bağcılık alanında gerçekleşen projelerde program kapsamında alınan teknik ekipmanlar sayesinde üretim artışına bağlı istihdam artışının da olduğu gözlemlenmiştir.

YSK MDP projelerinde agro-turizm odaklı çalışmaların bölgenin kalkınmasına ve cazibe merkezi haline gelmesine katkıda bulunduğu görülmektedir. Kırsal bölgelerde kurulan yaşlı bakım evleri, sosyal tesis ve bölge için kritik öneme sahip agro-turizm alanlara gelen turistler ve giderlerinin o bölgeden karşılanması projenin bölgesel kalkınmaya etkisini güçlendirmektedir. Bu durumun proje yazım aşamasında teşvik edilmesi kırsal kalkınmaya katkı sağlayabilir.

İZKA desteği olmadan farklı kanallarla projelerini yürütebileceklerini beyan eden 6 kurum olmuştur. 8 kurumun ise bu destek olmadan projelerini hayata geçiremeyeceği tespit edilmiştir. İZKA desteğiyle yapılan projeler kurumsal altyapı ve kurumsal kimliği güçlendirerek kurumlara özgürce hareket edebilme alanı sağlamıştır. Ayrıca bu desteğin kurumların potansiyellerini ortaya çıkarmada önemli rolü olduğu görülmüştür. İZKA ile gerçekleşen projelerin fayda ağı ve etki alanının geniş olduğu görülmektedir. Ayrıca bölgede yürütülen eşzamanlı projeler kurumun İZKA desteğiyle gerçekleştirdiği projenin etkisini güçlendirmiştir. YSK MDP, kurumların gelişimine ivme kazandırarak kurumun hedef kitlesine daha iyi hizmet sunmasını sağlamıştır. İZKA desteği

ile sürdürülebilir nitelikte projeler yürüten kurumların, İZKA dışındaki mali destek programlarını takip edip ihtiyaçlarına yönelik çeşitli alanlarda projeler yürüttüğü gözlemlenmiştir. Bu durum, projeleri beslerken İZKA MDP etkisini ve projelerin sürdürülebilirliğini desteklemektedir. Program ortaya çıkmadan önce program önceliklerine dönük projeler yapmayı düşünen faydalanıcıların projeleri başarılı ve sürdürülebilir olmuştur.

Projelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması için diğer görüş ve öneriler aşağıdaki gibidir:

- ▶ Program/Projelerin izleme ve değerlendirmelerinin yeterli ve etkili yapılması projelerin başarısını, sürdürülebilirliğini ve etkilerini artırmaktadır.
- ▶ Programda başarılı olanların başarı hikayelerinin yaygınlaştırılması benzer projelerin artmasına neden olacaktır. Bu başarı hikayelerini ortaya çıkartanların gelişimleri takip edilerek duyurular tekrar edilebilir.
- ▶ Projede nihai kullanıcı/faydalanıcıyı eğitmek var ise projenin sürdürülebilirlik etki etkisi daha güçlü olmaktadır. Kooperatiflerce yürütülen projelerde üyelerin proje konusu ve teknik ekipmanların kullanımına yönelik bilinçlendirme ve eğitim faaliyetleri teşvik edilmelidir.
- ▶ Projelerinin etkisinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında proje yürütücülerinin gerek donanımı gerekse motivasyonu etkili olmuştur ancak yasal mevzuatlar ve paydaşlarla iletişim gibi proje dışındaki belirleyiciler projelerin başarıya ulaşmasındaki kritik etmenlerdir. Proje yazım aşamasında danışmanın ve proje koordinatörlerinin bu konulardaki yetkinliği ve bilgi aktarımı önem taşımaktadır.

Projelerin sürdürülebilir çevre teknolojilerine uygun tasarlanması teşvik edilmelidir.

Mali destek programları yoluyla desteklenen projeler sonrasında kurumlarda mali ve idari anlamda sürdürülebilirliğin sağlanmasını amaçlamaktadır. YSK MDP kapsamında desteklenen kâr amacı güden kurumlar projeleri tamamlandıktan sonra mevcut

imkanlarıyla ekipmanların bakım ve onarımı, ek ekipmanlar alımı, projenin tanıtım ve yaygınlaştırması ile projelerin devamlılığı sağlamaktadır. Ancak STK'lar ve kooperatifler gibi mali kaynakları yetersiz olan kâr amacı gütmeyen kurumlarda sürdürülebilirlik için ek desteğe ihtiyaç olduğu görülmüştür.

Projeler kişisel çabalarla başarıya ulaşsa da kurumsal sahiplenme etki ve sürdürülebilirliği artıracaktır. Kurumsal motivasyon ve beklenmeyen sorunlara çözüm üretebilme kurumun hizmet kalitesini ve sürdürülebilirliği olumlu etkilemektedir. Proje konusu ve girdileri hakkında bilgi ve beceri altyapısı önemlidir. Programların insan kaynaklarının geliştirilmesine odaklanması faydalı olabilir. Proje kurgu aşamasında kurumlar insan kaynaklarının kullanımına önem vermelidir, bu nedenle programlara insan kaynaklarının geliştirilmesini destekleyen boyutlar eklenmesi İZKA MDP kapsamında desteklenen projelerin etki ve sürdürülebilirliğinin artması için faydalı olabilir.

YSK MDP'nin kurumlar arası deneyim paylaşımına katkıda bulunduğu görülmüştür. Hedefine ulaşan projeler yalnızca bulunduğu bölgenin kalkınması değil civar ilçeler ve illerin kalkınmasında da etkili olabilmektedir. Tanıtım ve yaygınlaştırma desteği, özellikle ürün pazarlama desteği teşvik edilmelidir. Sadece ürünlerin değil, bölgenin tanıtımı için görsel iletişim tasarımları kullanılarak kitlelere ulaşılması projelerin sürdürülebilirliğini arttırabilir.

Bölgeye özel daha küçük desteklere yönelik talepler olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir projeler yürüten kurumlarda yenilebilir enerji kullanımı, tarımda modern yöntemlerin kullanılması, ekolojik üretim ve bölgenin tanıtımına yönelik proje fikirleri olurken, kurumsal kapasitesi ve insan kaynaklarının sınırlı olduğu kurumlarda teknik altyapı ve ekipman desteklerine yönelik ihtiyaçlar olduğu ön plana çıkmaktadır. İleride kurgulanabilecek destek programlarında kurumların farklı alanlardaki ihtiyaçları göz önünde bulundurularak kurum tipine göre destek bütçe tasarlanması faydalı olabilir.

KAYNAKÇA

Bütçe ve strateji Daire Başkanlığı (2021). Sürdürülebilir Kalkınma Hakkında Temel Bilgiler <http://www.sur-durulebilirkalkinma.gov.tr/amaclari/> adresinden alınmıştır.

DAKA. (2017). Kalkınma Programlarının Değerlendirmesinde Etki Analizi Yöntemleri ve Türkiye'de Uygulamalar. http://proje-etki.org/dosya/kitap/etki_proje_kitap.pdf adresinden alınmıştır.

İZKA. (2015). İzmir Bölge Planı 2014-2023. http://izka.org.tr/wp-content/uploads/pdf/01_bolgeplani_1.pdf adresinden alınmıştır.

İZKA (2014). Yarimada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi 2014-2023, Sf. 242-258

İZKA (2014). Yarimada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi 2014-2023, Sf. 259

İZKA (2014). Yarimada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi 2014-2023, Sf. 268

TC. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2019). Kalkınma Ajansları Faaliyet Raporu. <https://www.sanayi.gov.tr> adresinden alınmıştır.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (2020). Tarım İstatistikleri <https://www.tarimorman.gov.tr> adresinden alınmıştır.

TÜİK. (2020). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> adresinden alınmıştır.

EK A. DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SORU YÖNERGESİ

İZKA YSK MALİ DESTEK PROGRAMI ETKİ DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SORU YÖNERGESİ

KURUM ADI	
PROJE KODU	
GÖRÜŞÜLEN KİŞİ	
GÖRÜŞMECİ	
GÖRÜŞME TARİHİ	

BİLGİLENDİRME VE ONAM METNİ

İZKA tarafından desteklenen Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma (YSK) Mali Destek Programı'nın etki değerlendirme çalışması kapsamında projelerin etkileri, güncel durumları, kurumların mevcut ihtiyaçları üzerine İZKA desteğiyle projeler gerçekleştirmiş faydalanıcılar ile derinlemesine görüşmeler yapılmaktadır. Görüşmeler yaklaşık olarak 1 saat sürmektedir. Çalışmaya katılmak gönüllülük esasına dayanmaktadır. Görüşmeleriniz ile ride oluşturulacak destek programlarının içeriğine katkıda bulunacaktır. Vakit ayırdığınız ve katkılarınız için teşekkür ederiz.

A. PROJE HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE ARKA PLAN

1. Kurumunuzdaki pozisyonunuzdan, projenizden ve projedeki rolünüzden kısaca bahseder misiniz?

İLGİLİLİK

2. Bu programa başvuru amacınız neydi?
3. Hedef kitlesi ve nihai yararlanıcılar kimlerdi?
4. Projenizin öncelikleri nelerdi? Önceliklerin belirlenmesinde esas alınan ölçütler nelerdi? Sizce proje öncelikleriniz kurumunuzun öncelikleriyle uyumlu mu? Hangi açılardan, açıklayınız.

ETKİNİN BELİRLEYİCİLERİ

5. Projenizin uygulama öncesinde ihtiyaç tespiti/fizibilite için herhangi bir çalışma veya ön hazırlık yürütüldü mü? Evetse, bu çalışmalar nelerdi?
6. Proje hazırlık aşamasında hedef kitlenin/son kullanıcının fikri alındı mı? Hedef kitlenin ihtiyaçları/talepleri projeye nasıl yansıtıldı?
7. Elinizde ihtiyaçlarla uyumlu halihazırda yazılmış projeler var mıydı yoksa açılan mali destek programına göre mi proje yazıldı?
8. Proje kapsamında herhangi bir kurum/kuruluşla resmi ortaklık veya diğer iş birlikleri yapıldı mı? Yapıldıysa hangi kurumla ve ne tür bir iş birliği gerçekleştirildi? (Proje vb. konularda danışmanlık, mal/hizmet alımı, farklı mali destekler, vb.) Bu iş birlikleriniz günümüzde devam ediyor mu?
9. Hazırlık, proje yazım ve uygulama aşamasında karşılaşılan zorluklar nelerdi? Bu zorlukların üstesinden gelmek için neler yapıldı?
10. Projenizin tanıtımı ve çevrede bilinirliğinin duyurulması için faaliyetler gerçekleşti mi? (Gerçekleştiyse) yürütülen faaliyetler nelerdi (Toplantı, Seminer, Konferans, Sergi, Çalıştay, Organizasyon, Sosyal Medya Vb.)? Bu faaliyetler günümüzde de devam ediyor mu? (Gerçekleşmediyse) Neden gerçekleştirilemediniz?

ETKİ**Altyapı****Fiziksel/Teknolojik Altyapı Durumu**

11. Projenin hemen öncesinde fiziksel/teknolojik altyapı koşulları nasıldı? Projenin gerçekleşmesi için altyapı durumunuz elverişli miydi?
12. Projenin hemen bitiminde fiziksel/teknolojik altyapınızda hangi değişiklikler meydana geldi? Bu değişiklikler yeterli miydi? Bu değişikliklerde projenin bir etkisi var mıydı?
13. Günümüzde fiziksel/teknolojik altyapı durumunuz değerlendirir misiniz? Mali destek sağlanan projenin gelişmelere etkisi var mıdır?

Sosyal Altyapı Durumu

14. Projenin hemen öncesinde sosyal altyapı (rekreasyon alanı, sosyal tesis, sosyal alan) koşulları nasıldı? Projenin gerçekleşmesi için altyapı durumunuz elverişli miydi?
15. Projenin hemen bitiminde sosyal altyapıda hangi değişiklikler meydana geldi? Bu değişimi nasıl değerlendirirsiniz? (Erişilebilirlik yeterlilik, işlevsellik/faaliyet alanları vb.)
 - a. Günümüzde sosyal altyapı durumunuzu değerlendirir misiniz? Sizce faydalanıcılar için kullanım/kapasite/teknoloji açısından yeterli mi?
 - b. Faydalanıcılar erişimi/ulaşımı nasıl sağlıyor? Özel ihtiyaçlı /engelli bireylerin erişimi/kullanımı için tedbirler geliştirildi mi?
 - c. Sosyal altyapı/tesisin işlevselliğini/kullanımını nasıl değerlendirirsiniz? Gerçekleşen faaliyetlerden, faydalanıcıların katılımından bahsedir misiniz?
 - d. Faydalanıcılardan veya paydaşlardan geri bildirim (anket, şikâyet hattı-kutusu vb.) alıyor musunuz? Evet ise nasıl alıyorsunuz ve değerlendiriyorsunuz?

Çevre

16. Projenizin sürdürülebilir çevreye etkilerini nasıl değerlendirirsiniz?

İstihdam

17. Kurum bünyesinde istihdam
 - a. Projenin hemen öncesinde kurumunuzda ilgili alandaki istihdamı değerlendirir misiniz? Kaç kişi çalışıyordu?
 - b. Projenin hemen bitiminde kurum bünyesinde ilgili alanda istihdam gerçekleştirildi mi? Hangi birimlerde?
 - c. Günümüzde proje öncelikleriyle ilgili alanda istihdam durumunuzu kıyaslayabilir misiniz? (Artış/azalış oldu mu) Proje kapsamında istihdam edilen kişi/kişiler hala çalışıyor mu? Projeden sonra ilgili alanda personel alındı mı?
18. Kurum dışında gerçekleşen istihdam (projenin etkisiyle gelen bölgesel/kitlesele istihdam)
 - a. Proje öncesinde istihdam yaratma hedefleriniz var mıydı? Açıklayınız.
 - b. Proje kapsamında gerçekleşen faaliyetler sonrasında hedeflenen istihdam sayısı gerçekleşti mi? Gerçekleştiremediyse neden?
 - c. Projenizin istihdama olan günümüzdeki etkisini değerlendirir misiniz?

Kurumsal Kapasite

19. Kurumunuzun insan kaynaklarının proje öncelikleriyle ilgili alandaki yetkinliği/ niteliği (bilgi beceri, donanım, eğitim vb.) açısından kurumsal kapasitenizi değerlendirir misiniz?
 - a. Projenin hemen öncesinde
 - b. Projenin hemen bitiminde
 - c. Günümüzdeki durum
20. Projelerin planlanması ve yürütülmesi sırasında finansal kaynakların yönetimi ve etkili kullanımı konularında kurumsal kapasitenizi değerlendirir misiniz? Kaynakların etkili kullanımı konusunda bir farkındalık gelişti mi? Açıklayınız.
 - a. Projenin hemen öncesinde
 - b. Projenin hemen bitiminde
 - c. Günümüzdeki durum
21. Proje hazırlama ve uygulama becerisi gibi alanlar

açısından kurumsal kapasitenizi değerlendir misiniz?

- a. Projenin öncesinde farklı projeler yaptınız mı? Bu konuda bilgi beceri durumunuz nasıldı?
- b. Projenin hemen bitiminde proje hazırlama ve uygulama konusunda bilgi/becerinizde bir değişiklik oldu mu? Nasıl?
- c. Günümüzde proje hazırlama ve uygulama konusunda bilgi/becerinizde bir artış oldu mu? Kurumunuzda yeni projeler geliştiriliyor mu?

Üretim ve Hizmet

22. Hizmet/üretim kapasitenizin yeterliliğini değerlendir misiniz?
 - a. Projenin hemen öncesinde
 - b. Projenin hemen bitiminde
 - c. Günümüzde
23. Hizmet/üretim birim maliyetlerinde azalma gerçekleşti mi, nasıl?
 - a. Projenin hemen öncesinden bitimine göre
 - b. Projenin hemen bitiminden günümüze göre
24. Üretimde yeni teknolojiler kullanıldı mı? Açıklayınız.
25. Sizce projeniz kapsamında gerçekleşen faaliyetler hedef bölgenin rekabet edebilirliğine ne ölçüde katkıda bulunmuştur?
26. Sizce uygulanan proje kurumunuzun öncelikli ihtiyaçlarına katkı sağladı mı? Nasıl?
27. Proje uygulama aşamasında/sonrasında olumlu ya da olumsuz açıdan öngörülemeyen herhangi bir durumla karşılaştınız mı? Açıklayınız.

Yatırım ve Maliyetler

28. Projeyle ilgili alanda gerçekleşen toplam yatırım tutarı ve yatırım yapılan alandaki değişimi değerlendir misiniz?
 - a. Projenin hemen öncesinde
 - b. Projenin hemen bitiminde
 - c. Günümüzde ilgili alandaki proje/yatırımlarınız devam ediyor mu, bu alanda ileriye dönük proje/yatırım planlarınız var mı? Farklı alanlarda yatırımlarınız var mı? Yatırım kararlarınıza etki eden unsurlar nelerdir (dışsal faktörler)?
 - d. Sizce proje aracılığıyla yapılan yatırımların bölge ekonomisine ve gelişimine ne gibi katkıları olmuştur? Diğer ilçelerle karşılaştırdığınızda nasıl değerlendirirsiniz?

GÖRÜŞ VE ÖNERİLER

29. Mevcut ihtiyaçlarınızı göz önüne alarak benzer bir program hazırlanırsa sizce hangi başlıklara/önceliklere/konulara yer verilmeli?
30. İZKA YSK MDP süreçlerine dair diğer görüş ve öneriler

İZMİR KALKINMA AJANSI

Megapol Çarşı Kule, Halkapınar Mahallesi,
1203/11. Sk. No: 5-7, Kat: 19, 35170 Konak/İzmir

T. +90 232 489 81 81 F. +90 232 489 85 05

www.izka.org.tr